

KARLOVA UNIVERZITA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Otázky svobody v době nejistoty aneb co brání
dětem ve štěstí**

The questions of freedom in the age of insecurity
i.e. what stands between children and happiness

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Mgr. Lukáš Urban, Ph.D.

Autor práce:

Adéla Hoyerová

Praha 2016

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Lukášovi Urbanovi, Ph.D. za cenné rady a kritické připomínky v průběhu jejího zpracování.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Otázky svobody v době nejistoty aneb co brání dětem ve štěstí“ vypracovala samostatně s použitím řádně uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30.4. 2016

Adéla Hoyerová

Anotace

Bakalářská práce „Otázky svobody v době nejistoty aneb co brání dětem ve štěstí“ pojednává o atmosféře dnešní doby a o jejím dopadu současnosti na lidské hodnoty a emoce. Práce se dále věnuje pocitu nejistoty a jeho zdrojům. Podrobně vymezuje přirozené lidské potřeby, na základě toho rozebírá, jak významný a důležitý je pro jedince pocit jistoty a bezpečí a možné následky jeho nedostatku. Text se snaží nastínit obraz svobody jako takové a přiblížit její současnou podobu. Autorka se zaměřila na věkovou skupinu dětí v období mladšího školního věku a pubescence. Popisuje potřeby dětí a kritické body v daném vývojovém období. Smyslem bakalářské práce je problematizovat pojem štěstí a nastínit možný obraz dětského štěstí a také překážky, se kterými se dnešní dítě setkává. Na závěr práce předkládá možnosti „řešení“, jež mohou dětem pomoci pocit autentického štěstí dosáhnout.

Annotation

Bachelor thesis " The questions of freedom in times of uncertainty, or what keeps children from happiness" discuss about the atmosphere of our times and solve the impact on human values. This work also concerns the feeling of uncertainty and its recourses. It defines in details the various natural human needs and based on these, it solves, how significant and important is for people the feeling of certainty and safety and the possible consequences of its deficiency. The text tries to describe the image of freedom as such, and approach its current form. Content of the work covers the age group of children of the younger school age and pubescence. It describes the needs of children and the critical points in this period. The purpose of this thesis is to define the concept of happiness and describe possible picture of children's happiness and also describe the obstacles that children meet while they grow up. In conclusion it presents possible solutions, which can help children reach happiness.

Klíčová slova

Modernita, lidská svoboda, štěstí, potřeba, nejistota, osamělost, děti a dospívání, děti a štěstí.

Key words

Modernity, human freedom, happiness, needs, uncertainty, loneliness, children a maturation, children and happiness

Obsah

Seznam zkratk.....	8
Předmluva.....	9
Úvod	10
1. Společenskovední reflexe modernity.....	12
1.1 Atmosféra doby.....	12
1.2 Dopad modernity na lidské hodnoty.....	21
1.3 Dílčí závěr.....	26
2. Nejistota.....	28
2.1 Zdroje nejistoty v modernitě.....	28
2.2 Přirozené lidské potřeby.....	30
2.2.1 <i>Fyziologické potřeby</i>	31
2.2.2 <i>Potřeba bezpečí a jistoty</i>	32
2.2.3 <i>Potřeba lásky a sounáležitosti</i>	35
2.2.4 <i>Potřeba uznání a sebeúcty</i>	36
2.2.5 <i>Potřeba seberealizace a sebeuspokojení</i>	36
2.2.6 <i>Vyšší potřeby – naplnění lidství</i>	36
2.3 Dílčí závěr.....	37
3. Svoboda	39
3.1 Vymezení pojmu svoboda.....	39
3.2 Zdroje nesvobody.....	43
3.3 Obraz svobody moderního člověka.....	46
3.4 Dílčí závěr.....	50
4. Děti.....	52
4.1 Mladší školní věk.....	52
4.2 Období pubescence.....	54

4.3 Dílčí závěr.....	55
5. Štěstí.....	57
5.1 Co to je štěstí?.....	57
5.2 Nástroje měření štěstí.....	62
5.3 Podoby dětského štěstí.....	62
5.4 Proč nejsou některé děti šťastné? A proč jsou nešťastné?.....	65
5.5 Dílčí závěr.....	68
6. Možnosti řešení.....	70
Závěr.....	73
Seznam použité literatury.....	75
Summary.....	80

Seznam zkratek

aj. – a jiné

apod. – a podobně

CVVM – Centrum pro výzkum veřejného mínění

LZPS – Listina základních práv a svobod

mj. – mimo jiné

srov. - srovnatelné

tj. – to je

tzv. – tak zvaně

Předmluva

K volbě tématu mé absolventské práce přispěla osobní motivace a zkušenosti z dětství, kdy jsem donekonečna zkoušela hledat hodnoty, jež mi měly přinést pocit štěstí a naplnění. Zájem o současnou dobu je pro mne přirozenou věcí, neboť v ní žiji a sleduji její změny, posuny a myšlenkové proudy. Dále mne k volbě tématu dovedlo středoškolské studium dějin výtvarného umění. Ve jmenovaném oboru mne nejvíce zaujalo právě umění 20. a 21. století, jejichž představitelé reagovali a reagují ve své tvorbě na paradoxy a problémy doby. Kritika tohoto společenského období otisklá v dílech umělců mne přivedla k vlastnímu zamyšlení. Pro hlubší pochopení podstaty modernity jsem zvolila studium děl autorů, kteří se modernitou systematicky zabírají. Autoři (Z. Bauman, E. Fromm, G. Lipovetsky, V. Bělohradský, T. Halík aj.) jednotlivých knižních titulů byli představitelé převážně vědních oborů sociologie a filosofie. Jejich kritické myšlení mi pomohlo nahlédnout na problematický charakter současnosti.

Dalším důvodem pro studium dnešní doby byla má volba profesní orientace, jako sociální pracovnice. Podle mého názoru, pokud má sociální pracovník poskytovat ve společnosti pomoc tam, kde je potřeba, je zapotřebí ji dobře znát. Je nutné vědět, jaké potřeby současní lidé mají, jaké ctí hodnoty. Jinak je správné nasměrování poskytované sociální pomoci chimérou.

Na základě vědomostí o současném životě mohu být jako sociální pracovnice lépe nápomocná přicházejícím klientům. Snáze tak mohu klienta pochopit, vcítit se do jeho úskalí a najít efektivní řešení jeho problému. Mé bádání je primárně zaměřeno na děti, které se dnes rodí a přijímají propagované vize a principy jejího fungování jako přirozené. Mají tak zcela jedinečný pohled na dnešní svět a na smysl života.

Podle mého názoru je zapotřebí rozumět době, ve které současné děti žijí právě proto, abychom jim mohli správně porozumět. Jako potencionální klienti sociálních služeb budou děti za sociálními pracovníky přicházet v okamžicích, kdy si nebudou vědět rady se svými starostmi. Ty mohou mít zcela jiný charakter, než s jakými problémy navštěvují sociální pracovníky dospělí uživatelé sociálních služeb. Já jako sociální pracovnice bych si měla být této skutečnosti vědoma a profesionálně na ni reagovat. Je tedy důležité být neustále zúčastněný na současném dění a zodpovědně se něho dívat.

Úvod

Interpretace mé bakalářské práce je atmosféra moderní doby a její dopad na lidské hodnoty, na jedince obecně a posléze na bytost dítěte. V práci se budu věnovat primárně pocitům existenciální a existenční jistoty a nejistoty. Oba fenomény rozeberu v kontextu přirozených lidských potřeb. Dále v práci vymezím pojem svoboda a pokusím se najít možné zdroje útlaku bránící jedinci v naplnění lidské svobody a pocitu štěstí. Zároveň vymezím pojem štěstí a možné nástroje jeho měření. Jako cílový vzorek jsem si zvolila vývojovou skupinu mladšího školního věku a období pubescence. Na základě charakteristiky potřeb dětí nastíním podobu dětského štěstí a zkusím identifikovat překážky bránící dětem ve štěstí. Cílem bakalářské práce je zorientovat se v problémech modernity a ukázat, jak velkou účast mají na dětském štěstí.

U problematizace pojmu modernity budu vycházet převážně z titulu: *Éra prázdnoty* od Gilla Lipovetského, *Úvahy o postmoderní době* od autora Zygmunta Baumana a *Důsledky modernoty* patřícímu Anthonu Giddensovi. Hlavním inspirátorem kapitoly „Nejistota“ bude Jan Keller s dílem *Nejistota a důvěra, aneb k čemu je modernitě dobrá tradice*, Václav Bělohradský a Abraham Maslow. Hlavní představitelé stojící u definice pojmu svoboda budou Zygmunt Bauman a Gilles Lipoveský. Štěstí přiblížím za pomoci myšlenek Aleny Slezáčkové a jejího díla *Průvodce pozitivní psychologií*. Vývojové stádium dětí v období mladšího školního věku a pubescence přiblížím za pomoci v díle Pavla Říčana *Cesta Životem*.

Časový harmonogram zpracování byl rozdělen do tří fází. Přípravné fáze, kdy budu sbírat potřebné studijní materiály. Fáze realizační, během které utříděné informace písemně zaznamenám a budu provádět odborné korektury s vedoucím práce Mgr. Lukášem Urbanem, PhD. Poslední fází bude vyhodnocení, v němž bych měla dojít k rekapitulaci zjištěného a ke shrnutí zjištěných faktů.

Svoji práci jsem rozdělila do sedmi kapitol. V první kapitole představím atmosféru současnosti, současný styl života a hlavní rysy. Dále se pokusím nastínit měnící se lidské hodnoty v důsledku modernity. V druhé kapitole formuluji možné zdroje nejistoty moderního člověka. Pojmenuji a rozdělím lidské potřeby a vyjasním, jakým způsobem jejich neuspokojení ovlivňuje stabilitu jedince. Dále se v kapitole budu věnovat sociálnímu kapitálu a vztahem mezi pocity jistoty a nejistoty a harmonickým rozvojem osobnosti.

Ve třetí kapitole přiblížím fenomén lidské svobody a popíši možné zdroje omezení, které brání jedinci cítit se dnes plně svobodně. Poté se budu věnovat obrazům svobody v modernitě. Ve čtvrté kapitole operacionalizuji pojem štěstí a popíši jeho nástroje měření. Pokusím se ukázat na podoby dětského štěstí, a co vše může dnešním dětem bránit ve štěstí. V sedmé kapitole se pokusím předestřít alternativní „řešení“, které pomůžou dítěti cítit se autenticky šťastně.

Mnou používané citace upravuje norma ČSN ISO 690. Poznámky pod čarou jsem zvolila pro přehlednost ve zkrácené podobě, neboť celá citace jednotlivých zdrojů je uvedena v Seznamu použité literatury.

Předpokládám, že obrazy štěstí dětí a dospělých budou mít přibližně stejnou podobu, jen u dětské populace bude více (naivně) konkrétnější. Dospělí možná nebudou hladinu štěstí tolik odvíjet od hmotných statků, ale do pocitu štěstí více začlení abstraktní hodnoty. Domnívám se, že podoba štěstí bude odlišná podle struktury rodin, společenského postavení jejich členů a sociální úrovně. Při charakteristice modernity bude jistě složité najít pevné hranice obsahu tohoto pojmu, protože jde o „věc“ značně abstraktní. O něco snazší bude definovat pojmu svobody, neboť ten se na rozdíl od pojmu modernita již vyskytoval v předchozích historických etapách vývoje společnosti a společenských věd.

1. Společenskovední reflexe modernity

První část mé absolventské práce je věnována existenciálním otázkám souvisejícím s individuální svobodou v době všudy přítomné nejistoty a relativity v dnešní době.

V mých myšlenkových konstrukcích budou opěrnými body ideje sociologa a filosofa Václava Bělohradského, sociologa Jana Kellera, filosofa a teologa Tomáše Halíka. Dále o sociologa Anthona Giddense, sociálního filosofa Gilla Lipovetského, „renesančního“ psychologa Ericha Fromma a sociologa Zygmunta Baumana.

Následující kapitola definuje ve společenských intencích fenomén modernity, současný životní styl, změny v organizaci moderní civilizace a určující trendy dnešní doby. Dále kapitola zmiňuje možné změny v lidských hodnotách v důsledku modernizačního procesu.

1.1 Atmosféra doby

Považuji za vhodné v úvodu věnovat několik myšlenek nekvalitám rozporům dnešní „současnosti“, které budou reflexním rámcem mé práce. Na mysli mám vybrané socio-kulturní prvky charakteristické pro tuto dobu, na kterých identifikuji odlišnost dnešní doby od té předcházející. Taková reflexe mi pomůže nahlédnout na atmosféru dnešních dnů a díky ní si snáze přiblížit a pochopit moderního člověka jako jedince údajně usilujícího o nový způsob myšlení, s odlišnými potřebami a jiným žebříčkem hodnot. Budu se tak moc lépe orientovat při hledání odpovědí na badatelské otázky: 1. V jakém stavu se nachází současné ideály lidské svobody a popřípadě jaké stinné stránky mohou být s těmito ideály spojené? 2. Proč tato doba vyvolává v člověku pocit existenční a existencionální nejistoty? 3. A jaké jsou představy dnešního člověka o štěstí?

Atmosféru dnešní doby lze, alespoň dle mého názoru, jen stěží vyjádřit „jedním či dvěma“ slovy. Jistě nelze o dnešní době hovořit pouze v pozitivním nebo negativním smyslu, neboť současný svět není černobílý. Ba právě naopak současná doba je neuvěřitelně různorodá a zbarvená nespočtem možností, které jsou člověku nabízeny. A tak bych ráda

zmínila alespoň klíčové atributy, které se dají považovat za definiční přívlastky dnešní doby.

Díky procesu **celosvětové integrace** se nám otevírá nový způsob života. Existuje zde snad až fatální provázanost a vzájemná závislost jednotlivých částí světa z hlediska politického, ekonomického, technologického, kulturního i sociálního. Tato skutečnost pak více či méně ovlivňuje každého jedince na Zemi. Odráží se v jeho způsobu myšlení, v životních potřebách, v hodnotách, které uznává, v životním stylu.

Myslím si, že expresivní **životní styl** (anglicky *life style*) je právě pro dnešní dobu typický a je na něj kladen náležitý důraz. Mám tím na mysli, že v dřívější době vycházel životní styl hlavně ze zvoleného povolání nebo z místa, kde člověk reálně žil. Typický životní styl měli například lidé na venkově, jiný ve městě. V dnešní době je životní styl ovlivňován už více okolnostmi. Není tolik vázán na povolání a prostředí, ani jaké zájmy má člověk, jaký třeba provozuje sport, nebo zda je umělecky nadán. Dnes exprese životního stylu začíná už u loga značky, kterou jedinec při sportu používá. Lidé se dnes rozdělují podle stylu oblékání, avantgardních účesů a jejich image je hodně a veřejně diskutován. Úspěšnost člověka bývá přepočítávána na počet „*liků*“ a „*shlédnutí*“ na sociálních sítích. Jde o zcela revoluční systém hodnocení úspěšnosti a důležitosti samotné lidské existence.

Na jedné straně nelze nepocítovat uspěchanost a nervozitu v každodenním shonu lidí, na druhé straně máme před sebou stovky způsobů trávení **volného času**, módních stylů, díky kterým se jedinec modifikuje a vybírá to, **co mu sedí na míru**. Není tedy divu, jakou šíří nabyt stále se rozrůstající program individualismu s konzumerismem.

Zajímavě o současném individualismu pojednává například Ruediger Dahlke¹ v díle *Čím onemocněl svět?: moderní mýty ohrožují naši budoucnost*. Autor tvrdí, že dnešní rozměr individualismu má za následek pokles kvalit životního společenství. Popisuje trend společnosti USA, kde se za posledních několik dekad rozrůstá počet bezdětných párů tzv. „*dinks – double income no kids*“, jinak řečeno soužití „*dvojí příjem, žádné dítě*“², díky nimž mizí tradiční rodinné prostředí a také ochota k mezigenerační solidaritě.

¹ **Dr. Ruediger Dahlke** (1951) - německý lékař a psychoterapeut, průkopník psychosomatické medicíny. Napsal přes 40 děl, které jsou přeloženy do více jak 27 jazyků. Mezi jeho česky vydaná díla patří: *Čím onemocněl svět?: moderní mýty ohrožují naši budoucnost* (2004), *Nemoc jako cesta* (2011), *Princip stínů* (2014).

² Dahlke Ruediger. *Čím onemocněl svět?: moderní mýty ohrožují naši budoucnost*. S. 33.

Podle Dahlkeho je příčinou dané skutečnosti všudypřítomná masovost a fixace na výkon, jenž paradoxně vede k individualizaci a osamění.³

Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVV) zrealizuje projekt *Naše společnost*, kde mimo jiné zkoumaly postoje českých občanů k manželství a rodině. Výzkum byl vytvořený v únoru 2016 a předkládá výsledky odpovědí na několik verzí otázek. V následujících tabulkách předložím ty nejpodstatnější.

Otázka č. 1: „*Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli nejdříve uzavřít sňatek?*“

Souhlas	29 %
Ani souhlas, ani nesouhlas	27 %
Nesouhlas	40 %

Otázka č. 2: „*Je v pořádku, když spolu lidé žijí, aniž by plánovali sňatek?*“

Souhlas	57 %
Ani souhlas, ani nesouhlas	26 %
Nesouhlas	14 %

Otázka č. 3: „*Pokud žijí oba rodiče se svými dětmi ve společné domácnosti, není nutné, aby byli manželé?*“

Souhlas	51 %
Ani souhlas, ani nesouhlas	26 %
Nesouhlas	20 %

Otázka č. 4: „*Svobodní lidé mají menší vážnost mezi lidmi než vdané a ženatí?*“

Souhlas	18 %
Ani souhlas, ani nesouhlas	20 %
Nesouhlas	55 %

³ Podrovněji viz Dahlke, Ruediger. *Čím onemocněl svět?: moderní mýty ohrožují naši budoucnost*. S. 37.

Otázka č. 5: „Manželství je zbytečná instituce.“

Souhlas	12 %
Ani souhlas, ani nesouhlas	27 %
Nesouhlas	56 %

Otázka č. 6: „Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní?“

Souhlas	26 %
Ani souhlas, ani nesouhlas	29 %
Nesouhlas	31 %

Z výsledků výzkumu lze vyvodit, že od roku 2003 (kdy se začal projekt realizovat) do roku 2016, je česká společnost tolerantnější k partnerskému soužití bez uzavření sňatku. Vzrůstá souhlas pro žití v domácnostech bez uzavření manželství a souhlas s výrokem, že pro výchovu dětí není manželský svazek prioritní. Také vzrostl souhlas s výrokem, že manželství je zbytečná instituce. Naopak růst nesouhlasu lze sledovat u výroku, že ženy a muži v manželství jsou šťastnější.⁴

Václav Bělohradský⁵ ve své eseji *Válka s plky* reaguje na současnou dobu a pojmenovává jí slovy „vyprázdněná společnost“. Ta má být jednostranně vybudovaná na růstu zisku a spotřeby. Je charakteristická generačními konflikty, tzv. krizí rodiny a únikem do alternativních společenství. Aktéři alternativních hudebních, uměleckých či náboženských skupin a akcí by se proto měli brát jako zrcadlo dnešní doby a také okno ukazující nám jeden z úhlů pohledu na nás samotné.⁶

Myslím si, že forem tzv. alternativního způsobu života je v současnosti celá řada. Mezi ně se můžeme zařadit techno s techno akcí Czechtek, náboženské hnutí New Age, subkulturu skate-freaks - „skejt'áky“, subkulturu Punks, alternativní hudebníky

⁴ Postoje českých občanů k manželství a rodině. *Centrum pro výzkum veřejného mínění: Sociologický ústav* [online]. 2016 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z:

http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7524/f3/ov160315a.pdf

⁵ **Prof. PhDr. Václav Bělohradský, PhD.** (1944) - významný současný český filosof a sociolog. Je řazen k postmoderním myslitelům a tzv. autentickým žákům Jana Patočky. Mezi jeho díla patří: *Mezi světy a mezivěty* (1997), *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti* (1999), *Kritika depolitizovaného rozumu* (2010), *Něco se muselo stát. Nová kniha proměn* (2014), *Lidská práva: (ne)mysl české politiky* (2015)

⁶ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Válka s plky* [online]. In: 2005, s. 1 [cit. 2016-03-17]. Dostupné z: <http://www.multiweb.cz/hawkmoon/valka-s-plky.htm>

jako například Mayen hrající indie-pop, kvarteto z Rakovníka Manon Meurt⁷. Současnou alternativní tvorbu lze najít také na scéně La Fabrika, NoD Roxy, Archa nebo MeetFactory.⁸

Nejen podle mého názoru ale samotné subkultury dnes ztrácejí dřívější kouzlo, hloubku a tradici. Lidé současnosti oblékání považují za okamžité „*image*“ a pózu. Jeden den se člověk může obléknout jako „metalista“ či rocker a navštívit rockový koncert, druhý den být „rastaman“ a další den „punker“, aniž by se člověk musel s životní filosofií ztotožnit. Není proto divu, že se tak rozšířil pojem „pozér“, střídající obden své postoje a vize.

V případě, že popisované alternativní tendence považujeme za věrnou reflexi dnešní doby, měla by se naše pozornost obracet k tématům, na jaké tyto tendence reagují (politické, sociologické či ekologické) a brát je jako výrazový komunikační prostředek mezi aktérem a společností, neboť jak říká Bělohradský, moderní společnost je typická svojí neustálou změnou. Tato změna se nedá korigovat jakýmkoliv státním prvkem, „*lze jen usilovat o efektivní komunikaci mezi těmi složkami společnosti, které na ty změny reagují nejsilněji.*“⁹

Podle mne se za další rys doby může považovat něco jako **pochmurná nálada a temný patos**, poletující nad současnou společností. Jistě stojí se nad touto možnou determinující skutečností zamyslet a hledat její možné příčiny. Nikoliv náhodou, nebo snad z potřeby šokovat, pojmenoval V. Bělohradský jednu svoji publikaci *Společnost nevolnosti*.

Například sociolog Anthony Giddens¹⁰ hovoří o tom, jak rozsáhle nám modernita změnila způsob života a nevídaným způsobem nás „*odvedla od všech tradičních typů sociálního řádu. Změny týkající se modernity jsou jak svou extenzitou, tak intenzitou hlubší než většina změn charakteristických pro předcházející období*“¹¹. Autor je tedy názoru,

⁷Podrobněji viz VESELÍ, Karel. Objevy 2014: Muzikanti, kteří pohnou alternativní scénou. *Aktuálně.cz* [online]. 1 [cit. 2016-03-17]. Dostupné z: <http://magazin.aktualne.cz/kultura/hudba/objevy-roku-2014-kapely-ktere-pohnou-alternativni-scenou/r~0c2df58e8c211e3b1d7002590604f2e/>

⁸ Současná a alternativní scéna. In: *Praguest.com* [online]. Praha: Copyright 2013 Praguest s.r.o. All Rights Reserved, 2013 [cit. 2016-03-17]. Dostupné z: <http://www.praguest.com/cz/soucasna-alternativni-scena.html>

⁹ BĚLOHRADSKÝ, Václav. Malý příruční slovník globalizace: deset hesel k porozumění a obraně. In: *Eseje a úvahy* [online]. 2002 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://www.multiweb.cz/hawkmoon/slovník.htm>

¹⁰ **Anthony Giddens** (1938) - dnes zřejmě nejznámějším britským sociologem. Napsal více než třicet knih, řada z nich byla přeložena do mnoha jazyků. Věnuje se tématům jako například vztahu modernity a pozdní modernity, proměnám intimity v pozdně moderní době, způsobům života v tzv. posttradiční společnosti. Další díla: *The Transformation of Intimacy* (1992), *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*, (1998), *The Third Way and its Critics* (2000), *Where now for new Labour?*(2002).

¹¹ Giddens, Anthony. *Důsledky modernity*. S. 13-14.

že měřítko rozsahu změn nepřesahuje pouze stát či kontinent, nýbrž zahrnuje celý svět; a na druhé straně stejné změny zasahují i intimní oblasti života člověka.

Život, v němž žijeme, má tedy zcela jedinečný ráz a lišící se od životů předchozích generací.

Podle filosofa Gilla Lipovetskyho¹² patří mezi nejvýznamnější rysy současnosti také tendence „*žít svobodně bez veškerého omezení, sám si zvolit vlastní způsob života*“¹³.

Jeden z příkladů tendence žít bez omezení shledávám v dnešní době v často se vyskytujícím životním stylu „*singles*“, volně přeloženo „*žít a být svobodný, nezadaný a jediný*“. Lidé, kteří si tento způsob života dobrovolně či nedobrovolně volí, žijí bez dlouhodobého kohabitujícího partnera, tedy také bez každodenních životních kompromisů s druhým člověkem.

Napadá mne myšlenka, jestli vedle problému s omezením osobní svobody v partnerském životě, nesehrává výraznou roli v rozhodnutí zůstat sám také nechuť konat kompromisy a ústupky, jelikož je přirozené, že k nim v partnerském životě dochází. Každý člověk má samozřejmě právo zvolit si vlastní způsob života, jen bych ráda zmínila možnou hrozbu, že by postupem času mohl být člověk neochotný činit jakékoliv kompromisy, aby neomezil svou svobodu a jeho neochota k přijímání ústupků by posléze překročila osobní rozměr.

Polemickou otázkou je, do jakých oblastí lidského života bude trend život bez omezení pronikat. Aby náhodou člověk nepovažoval i základní morální hodnoty omezující.

Doba do konce 20. století měla revoluční, dobyvatelský charakter. Radovala se z rozvoje vědy a techniky. Až nekriticky věřila v lepší budoucnost. Dnešní doba se vyznačuje spíše lhostejností a skepsí, ve které se mnohé považuje hned za překonané, nové a priority za staré, kdy se hned toužící se ještě po novějším. V současné době často panuje mylná představa, že nic není nemožné. Budoucnost už není považována za způsob pokroku, takže revoluční zítřky pozbývají významu.¹⁴

¹² Gilles Lipovetsky (1944) - francouzský filosof, sociolog, esejista a profesor filosofie na univerzitě v Grenoblu. Další díla v českém překladu: *Bezbolestná etika nových demokratických časů* (1999), *Říše pomíjivosti* (2002), *Věčný přepych* (2005), *Paradoxy štěstí. Esej o hyperkonzumní společnosti* (2007).

¹³ Lipovetsky, Gilles. *Éra prázdnoty. Úvahy o současném individualismu*. S. 11.

¹⁴ Srov. Lipovetsky, Gilles. *Éra prázdnoty. Úvahy o současném individualismu*. S. 13.

To, že se současná společnost přespříliš soustředí na přítomnost, kterou je třeba si co „nejlépe“ užít, shledávám i v tom, jaký apel je v dnešní době věnován kultu mládí. Mám tím na mysli potřebu být stále vizuálně mlád, být „in“ ve shodě s diktátem doby, leckdy bez jakéhokoliv ohledu na věk. „*Všichni chtějí žít ihned, tady a teď.*“¹⁵ Lidé jsou lačni po zážitcích, osobních prožitcích a touží být stále něčím fascinováni.¹⁶ Podle mého názoru ale, pokud je člověk příliš zahleděný do svých prožitků, není schopen svobodně žít a dýchat s okolním světem, tedy žít autenticky.

Chtěla bych jen upozornit na strach ze situace, aby lidský egoismus a zahleděnost do sebe a do vlastního života, nepřehlušily zájem o vnější svět a o druhé lidi. Pak bychom se mohli stát společností sobeckou a pasivní vůči problémům, vznikající kolem nás. Například dnes tolik zmiňovaná ztráta mezigenerační solidarity.

Zvláštní druh posedlosti přítomností a okamžiku lze demonstrovat prokrastinace. Tento pojem definuje „*výraznou a chronickou tendenci odkládat plnění povinností a úkolů na pozdější dobu*“¹⁷. V současné době je pojem populárně využíván pro označení „sexy“ nečinnosti lidí a trávení volného času všemožným „free“ způsobem abstrahujícím o dospělé odpovědnosti.

Přijde mi komické pojmenovávat nečinnost a dávat jí činný charakter a hlubší smysl. Jako příklad uvádím status „prokrastinovala jsem celé odpoledne“. Jedinec tak snad ani nemusí mít černé svědomí z nicnedělání, neboť ji pojmenovává správně trendy, tedy bez nutnosti zakoušet pocity viny.

Tomáš Halík¹⁸ významný teolog a sociolog náboženství - hovoří o tom, že dnes žijeme „*v otevřené, politicky i kulturně pluralitní společnosti, která nikomu nic nepřikazuje ve jménu státní ideologie a nabízí ohromnou škálu životních stylů ...*“¹⁹, i když je tento stav zcela odlišný od policejního státu s primitivním světovým názorem „*... musí člověk vyvinout nemalé úsilí, aby si zachoval a obhájil vlastní duchovní identitu, aby se nerozpustil*

¹⁵ Lipovetsky, Giles. *Éra prázdnoty. Úvahy o současném individualismu*. S. 13.

¹⁶ Lipovetsky, Gilles. *Éra prázdnoty. Úvahy o současném individualismu*. S. 13.

¹⁷ *Slovník cizích slov* [online]. 2015 [cit. 2016-03-16]. Dostupné z: www.slovník-cizich-slov.abz.cz

¹⁸ **Prof. PhDr. Tomáš Halík, Th.D.** (1948) - český katolický kněz, teolog, sociolog náboženství a politický aktivista. Je farářem akademické farnosti při kostele Nejsvětějšího Salvátora v Praze a prezidentem České křesťanské akademie. V roce 2008 mu papež Benedikt XVI. udělil titul monsignore – prelát Jeho Svátosti. V roce 2014 se stal prvním českým laureátem Templetonovy ceny. V roce 2015 se stal viceprezidentem mezinárodní vědecké rady pro výzkum a hodnot filosofie. *Noc zpovědníka: paradoxy malé víry v postoptimistické době* (2005), *Dotkni se ran: spiritualita nelhostejnosti* (2008), *Úvahy na prahu tisíciletí* (2009), *Stromu zbývá naděje: krize jako šance* (2009).

¹⁹ Halík, Tomáš. *Úvahy na prahu tisíciletí*. S. 11.

ve vnějškovosti, nebyl konformní, zůstal svůj. Aby nebyl člověk „řízeným zvnějšku“, nýbrž člověkem hloubky. ²⁰

Halík se snaží naznačit, že i když žijeme ve svobodné době, kde nejsme politickou diktaturou vedeni k jedné ideologii a světonázoru, musíme jako lidské bytosti kriticky přemýšlet o poměrech dnešní doby. Možná, že právě proto, že dnes neexistuje jednotný názor a soudce, který by bez váhání odlišoval dobré od špatného, musíme o věcech, o smyslu a kvalitě života přemýšlet dvakrát tak hlouběji, abychom byli prozíraví a schopní odhalit možnou demagogii. Abychom se nestali pouze povrchními jedinci.²¹

Gilles Lipovetsky v díle *Paradoxy štěstí. Eseje o hyperkonzumní společnosti* zajímavě pojednává o soudobé (nezdravé) lásce k firemním značkám. Zmíněnou lásku a nadbytečné konzumentství považuje autor za typický rys moderní společnosti. Za nákupní posedlost a fanatickou lásku k firemním značkám dává za vinu sofistikované reklamě. Reklama se změnila ze sdělovacího prostředku na kampaň, jež „šíří jisté hodnoty či jistou vizi ...“²², jež působí na city, budí pozornost, snaží se být okázalá a neobvyklá. Reklama dnes upozaduje reálnou věcnost zboží. Tato snaha pramení z velkospotřebitelského trhu, v němž mají jednotlivé výrobky jen nepatrné odchylky. Firemní značky kvůli konkurenci jsou nuceny být co nejvíce kreativní - ožívují tak svá loga, design, omlazují image. Značky s sebou přinášejí identitu a životní styl a to vše následně drazě prodávají.²³

Autor se snaží upozornit na skutečnost, že si moderní spotřebitel nekupuje samotný produkt či výrobek, ale celou myšlenkovou ideji, kterou marketing propaguje.

Lipovetsky jde ve svých úvahách ještě hlouběji a konstatuje, že nákup prestižních značek neuspokojuje touhu po společenském uznání, ale vyvolává narcistické potěšení, díky němuž se člověk oddělí od společenského průměru a vytváří si tím pozitivní představu o své výjimečnosti. Luxusními značkami si člověk svérázně potvrzuje vlastní cenu.²⁴

Uvažuji nad tím, proč se člověk cítí nejistý až v takové míře, že si potřebuje vlastní cenu dokazovat levným luxusem. Jak širokou existenciální mezeru si člověk konzumním životem zaplňuje? Luxusními značkami si člověk současnosti snaží potvrzovat kvalitní

²⁰ Halík, Tomáš. *Úvahy na prahu tisíciletí*. S. 11.

²¹ Halík, Tomáš. *Úvahy o postmoderní době*. S. 11.

²² Lipovetsky, Gilles. *Paradoxy štěstí. Eseje o hyperkonzumní společnosti*. S. 52.

²³ Lipovetsky, Gilles. *Paradoxy štěstí. Eseje o hyperkonzumní společnosti*. S. 52-53.

²⁴ Lipovetsky, Gilles. *Paradoxy štěstí. Eseje o hyperkonzumní společnosti*. S. 53-54.

život. Pokud se ale kvalitní život odvíjí jen od délky záruční doby spotřebního zboží, je spokojenost člověka velmi omezená. Člověk je pak nucen si spokojenost neustálým nákupem obnovovat.

V knize *Čím onemocněl svět?: moderní mýty ohrožují naši budoucnost* Ruediger Dahlke představuje moderní mýtus o pokroku a o přednostech svobodného trhu ohrožující budoucnost lidstva a přivádějící lidi do tzv. situací „lose-lose“, v nichž ztrácejí všichni obyvatelé planety. Systematicky udržitelný růst se mění v neredukovatelný růst počtu obyvatel a hospodářství.²⁵ Autor je toho názoru, že by se materiální růst měl přeměnit na růst kulturní, to se ale neděje, a tak lze očekávat jisté následky. Ty se budou týkat jak tzv. vyspělých zemí, tak i zemí tzv. třetího světa. Dahlke kromě ekologických katastrof, měřítka neplodnosti mladých mužů, civilizačních nemocí uvádí hrozbu duševního zbídačení lidí, v důsledku individualismu zase duševní osamělost.²⁶

Zdá se mi až paradoxní, že na jedné straně existuje snaha „užít si život, co to jenom jde“, nepromarnit žádnou příležitost, „být za všech podmínek happy“, vnímat vše pocitově a brát největší ohled sám na sebe a na straně druhé se objevují statistiky s titulky „Spotřeba antidepresiv v Česku roste“²⁷. Dvanácté číslo časopisu Respekt z roku 2016 uvádí, kolik miliónu balení antidepresiv se v České republice za jednotlivé roky prodalo. Například za rok 2000 se prodalo 2,5 miliónu balení a v roce 2015 to bylo 6,7 miliónu kusů! Český rozhlas zase prezentoval v roce 2014 zprávu, že spotřeba antidepresiv se za posledních deset let ztrojnásobila!²⁸

Podle mého názoru nejsou snad ani tak důležitá přesná čísla jako fakt, že se lidé subjektivně trápí nebo čelí úskalím, s nimiž si sami neví rady. Psychiatr Jiří Raboch²⁹ vysvětluje v Českém rozhlasu, že aspekty jako „práce, strach ze ztráty zaměstnání, finanční problémy, stres, málo pohybu“³⁰ jistě přispívají ke vzniku depresí. Podle Rabocha

²⁵ Dahlke, Ruediger. *Čím onemocněl svět?: moderní mýty ohrožují naši budoucnost*. S. 9-17.

²⁶ Podrobněji viz Dahlke, Ruediger. *Čím onemocněl svět?: moderní mýty ohrožují naši budoucnost*. S. 19-29.

²⁷ Spotřeba antidepresiv v Česku roste. *Respekt*. Praha: Distributor Economia, a.s., náklady ověřuje ABC ČR, člen IF ABC, 2016, 17(12), 9. ISSN 0862-6545.

²⁸ BENEŠOVÁ, Petra. Spotřeba antidepresiv se v Česku za deset let ztrojnásobila. *Český rozhlas* [online]. 2014, 1 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/spotreba-antidepresiv-se-v-cesku-za-deset-let-ztrojnasobila--1437122

²⁹ Prof. MUDr. Jiří Raboch, DrSc. (1951) - český psychiatr a sexuolog, přednosta Psychiatrické kliniky 1. LF UK A VFN v Praze a dlouholetý předseda Psychiatrické společnosti ČLS JEP. Patří mu mnoho cen a ohodnocení za vědeckou práci.

³⁰ BENEŠOVÁ, Petra. Spotřeba antidepresiv se v Česku za deset let ztrojnásobila. *Český rozhlas* [online]. 2014, 1 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/spotreba-antidepresiv-se-v-cesku-za-deset-let-ztrojnasobila--1437122

zátěžové faktory existovaly vždycky, rozdíl je však v jejich charakteru. Dřívější faktory byly více hmatatelné na rozdíl od současných, jež jsou neuchopitelné a pro lidskou psychiku tak stresující. Rozvoj civilizačních nemocí (nádory, nemoci srdce a krevního oběhu, roztroušená skleróza, Alzheimerova nemoc aj.) jde s depresí ruku v ruce a nelze se příliš divit jejich nárůstem.³¹

Moderní doba člověku přináší těžko řešitelné situace, které buď vlastními silami, za pomoci alternativ zvládne vyřešit, nebo zátěžové situace neuchopí šťastně a podlehne jim. V takovém případě už záleží na rychlosti terapeutického zásahu, jak úspěšně se eliminují nejenom dosavadní škody.

Reakce na současnou atmosféru nejsou zachycovány pouze v knihách sociologů, filosofů, psychologů či politologů, ale můžeme na ně narazit i v dílech současných umělců. Mám na mysli osobnosti, jako jsou například český umělec David Černý³² známý svými kontroverzními a provokujícími plastikami, britští umělci Jake a Dinos Chapman³³ kritizující dnešní morálku a konzumerismus, který nelze díky možnému recyklu pojmout a zastavit. Tomuto konzumerismu připisují zmínění bratři jakousi formu genocidy a odsouzení. Mezi další osobnosti patří například americký fotograf a umělec David LaChapelle³⁴ reagující a odsuzující konzumní materialismus, zánik víry a tradic.

Co je tedy pro člověka důležité, je dívat se prozíravě okolo sebe s otevřenými očima a reflektovat symbolické projevy doby - vnímat je jako ozvěny vnitřních struktur společnosti.

1.2 Dopad modernity na lidské hodnoty

Již v předcházející podkapitole jsem naznačila, jaké hodnoty modernita propaguje. Ty se dle mého názoru výrazně prokopírovávají do hodnotových orientací současného

³¹ Podrobněji viz BENEŠOVÁ, Petra. Spotřeba antidepressiv se v Česku za deset let ztrojnásobila. *Český rozhlas* [online]. 2014, 1 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/spotreba-antidepressiv-se-v-cesku-za-deset-let-ztrojnásobila--1437122

³² Podrobněji viz David Černý. *David černý* [online]. [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://www.davidcerny.cz/start.html>

³³ Podrobněji viz Jake a Dinos Chapman: The Bling Leading the Blind. *Galerie Rudolfinum* [online]. [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://www.galerierudolfinum.cz/cs/exhibition/jake-dinos-chapman>

³⁴ Podrobněji viz *David LaChapelle* [online]. [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://www.lachapellestudio.com/>

jedince. Dnešní člověk je tedy modernitou tvarován a modifikován tak, aby pro ni byl co nejužitečnější.

Myslím si, že tato existenciální vazba je důležitá pro poctivou osobní sebereflexi. Jsme to stále my, se všemi svými specifickými kompetencemi, charakterovými vlastnostmi? Nebo už jsme se staly prefabrikovanými loutkami doby s omezenou vlastní volbou.

Má badatelská otázka nyní zní: „Jaké hodnoty uznává moderní člověk v oblasti mezilidských vztahů, k sobě samému a ke světu obecně?“

Podle psychologa Ericha Fromma,³⁵ nabyly ve druhé polovině dvacátého století lidské vztahy nových podob. Vztah jednoho jedince k druhému údajně ztratil jakousi pravost, hodnověrnost a lidskost. Na místo toho se vztah stal pouze prostředkem pro dosažení svého osobního cíle či nástrojem manipulace. Osobní vztahy mezi lidmi se tak odcizily a z mezilidských vztahů se staly vztahy zvěcnělé. Nejzávažnější příklad a příklad této skutečnosti může být reifikace vztahu člověka k sobě samému.³⁶

Fromm přirovnává dnešní osobnost člověka a jeho vlastnosti k jakési užitkové věci, mající své určité přednosti, které jsou buď pro druhé atraktivní či nikoliv. Když nabízené přednosti nejsou dostatečně lákavé, stává se člověk pro druhé bezcenný a podobně jako zboží „neprodejný“.

Sebevědomí si pak člověk utváří na základě úsudků druhých lidí. Není to tedy on sám, kdo věří, že takový je. Nejde tedy ani tak o to, jak se vidí člověk sám, ale o to, jak ho vidí ostatní. To může být jedna z příčin pocitu méněcennosti.³⁷ A k méněcennosti se může přidružit pocit nejistoty a úzkosti, se kterými se člověk nemusí úspěšně vyrovnat.

Na základě této teorie, že sebevědomí člověka a s ním spojená sebeúcta jsou závislé na tom, jak člověka hodnotí druzí, by se dal vysvětlit fakt, proč má pro současného jedince tak důležitý význam diskutovaný úspěch a popularita, proč panuje mezi lidmi taková ctižádost a konkurence.

³⁵ **Erich Seligmann Fromm** (1900-1980) - německý a americký psycholog, humanistický filosof a sociolog. Představitel neofreudismu a západního marxismu. Pokoušel se tyto dva směry spojit do jednoho systému, takže se jeho teorie soustředí především na sociokulturní vlivy působící na člověka. Zakladatel neopsychoanalýzy, konkrétně kulturní psychoanalýzy, která psychoanalýzu interpretovala spíše sociálně a kulturně než biologicky. Mezi jeho česky vydaná díla patří: *Sny a mýty* (1970), *Strach ze svobody* (1993), *Umění být* (1994), *Psychoanalýza a náboženství* (2003), *Obráz člověka u Marxe* (2004), *Cesty z nemocné společnosti* (2009).

³⁶ Srov. Fromm, Erich. *Strach ze svobody*. S. 99.

³⁷ Srov. Fromm, Erich. *Strach ze svobody*. S. 99.

Také je důležité hledat odpověď na otázku: „Jakým způsobem si člověk kompenzuje vlastní nedůvěru?“

Fromm popisuje faktory, které dříve pomáhaly člověku zvyšovat jeho sebedůvěru. Řadí mezi ně rodinu, prestiž a moc, majetek či národnostní hrdost.

Rodina dala člověku jistotu, že někam patří, že někomu na něm záleží, a že má pro druhé význam. Prestiž a moc dodávaly člověku uznání a pocit výjimečnosti na poli konkurence. Tak jako v dnešní době přinášel majetek důležitou hodnotu, díky níž se člověk mohl řadit mezi úspěšné lidi. Čím menší měl člověk sebedůvěru, tím více na majetku pěl a měl potřebu jej rozšiřovat. Důležitou roli hrála dříve také národnostní identita, umocňující důstojnost každého člena společnosti.³⁸

Současnost změnila prioritu hodnot a jmenované podpůrné faktory mohou u jedince ztrácet na významu. Dle mého názoru se význam národnostní hrdosti a sounáležitosti zmenšuje na úkor osobního individualismu. Zvětšují se majetkové rozdíly mezi lidmi, a tak na majetek člověk nemusí často vůbec dosáhnout ani cestou půjček. Rodina přestává být primární podpůrný faktor, jak lze dohledat například v knize *Nová sociální rizika* od sociologa Jana Kellera³⁹. Teorie hovoří o třech základních stavebních pilířích společnosti. Ty mají podobu fungujícího trhu práce, fungující rodiny a fungujícího sociálního systému. Funkčnost těchto tří pilířů je v současné době ohrožena, a proto je můžeme dle Kellera považovat za **nová sociální rizika**.⁴⁰

Například současná rodina nabývá nových nejistých, méně stabilních podob, a tak se nemusí jako podpůrný faktor dostatečně projevovat.

V diplomové práci „Rozpad rodiny a možné důsledky pro osobnost dítěte“ (Masarykova univerzita roku 2010) popisuje Bc. Lucie Papežíková, jak se proměnila tradiční rodina v procesu modernizace. Zmíním se alespoň o těch stěžejních, ať máme představu, jakou povahu dnešní rodina nabyla. V první řadě se jedná o otázku **legitimmnosti sexu** v tradičních dobách a dnes. Myslí se tím jednak měnící se legitimmnost sexu v předmanželském stavu, jednak měnící se tradiční podoba sexu jako reprodukčního aktu,

³⁸ Fromm, Erich. *Strach ze svobody*. S. 99-100.

³⁹ **Prof. PhDr. Jan Keller, CSc.** (1955) - český sociolog, filozof, publicista a environmentalista. Mezi jeho díla patří: *Až na dno blahobytu* (1993), *Šok z ekologie* (1996), *Abeceda prosperity* (1997), *Úvod do sociologie* (1999), *Politika s ručením omezeným* (2001), *Soumrak sociálního státu*, (2006), *Teorie modernizace* (2007), *Vědomostní společnost?* (2008), *Tři sociální světy: sociální kultura postindustriální společnost* (2010), *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme* (2011), *Sociologie středních vrstev* (2012).

⁴⁰ Srov. Keller, Jan. *Nová sociální rizika*. S. 107.

kdy se díky vědeckému vývoji rozvíjí nové možnosti hormonální antikoncepci apod. Otázka **sňatku**, který už dávno není obecnou podmínkou sexuálního života, přestává být pro mnohé životním tématem a tak počet nesezdaných párů přibývá. Dále poměry **výběru manželského partnera**, kterého v tradičních dobách vybírala rodina. Volbu zohledňoval fakt, nakolik je budoucí partner vhodný pro zachování společenského postavení rodiny. V současnosti se jedná o ryze individuální volbu a zájem zakládat rodiny není ovlivněný zájmy státu či rodu, z nichž manželé pochází. Posledním rysem, dle mého názoru asi nejpodstatnějším, je **nová podoba manželství**. Z tradiční povahy nezrušitelné instituce „do konce života v dobrém i zlém“ se manželství stává právním (relativně snadno) vypověditelným aktem. Sebe přesahující čin mimořádného svazku tak získal charakter pouze určité dočasné fascinace či přitažlivosti k druhému člověku.⁴¹

Následná „prohlubující se dělba práce a rozvoj speciálních institucí vyvlastnily rodině mnoho tradičních funkcí. Jednou z nich je právě výchova dítěte, již zastoupili specialisté, formální instituce a školy. Výsledkem toho je skutečnost, že rodině zůstal konzum, zábava a citové bezpečí, z čehož jen v tom posledním je ještě nenahraditelná.“⁴²

Z tradičního pojetí rodiny, která dominuje výchově dětí, se tak pomalu, ale jistě stává rodina útočiště manželů před nebezpečími hrozícími ze světa a nový fenomén dobrovolných bezdětných párů narůstá na statistickém významu.⁴³

V čem či kde budou hledat nové podpůrné faktory dnešní děti i dospělí, a to při kompenzaci deficitu méněcennosti, důstojnosti či pro malou sebedůvěru?

Jaké nedozírné důsledky může vyvolat deficit lásky, který může u jedince v současné době nastat, a to kvůli měnící se formě mezilidských vztahů?

Sociolog Zygmunt Bauman⁴⁴ v knize *Úvahy o postmoderní době* popisuje absenci identity. Tato absence se dle autora odráží i v oblasti mezilidských vztahů. Jejich účel nabývá stejné plasticity, jako práce či povolání. Představa vzniku interpersonálních vztahů už není

⁴¹ Srov. Papežíková, Lucie. *Rozpad tradiční rodiny a možné důsledky pro osobnost dítěte*. S. 9.

⁴² Papežíková, Lucie. *Rozpad tradiční rodiny a možné důsledky na osobnost dítěte*. S. 9.

⁴³ Srov. Papežíková, Lucie. *Rozpad tradiční rodiny a možné důsledky na osobnost dítěte*. S. 9-10.

⁴⁴ **Zygmunt Bauman** (1925) - polsko-britský sociolog židovského původu, žijící od roku 1971 ve Velké Británii. Je známý díky své analýze souvislostí mezi modernitou a holocaustem a úvahy o moderním konzumerismu. Mezi autora česky vydaná díla patří: *Globalizace. Důsledky pro člověka* (1999), *Tekutá modernita* (2002), *Svoboda* (2003), *Modernita a holocaust* (2003), *Tekuté časy. Život ve věku nejistoty* (2008), *Umění žít* (2010), *Tekutá láska. O křehkosti lidských pout* (2013), *Tohle není deník* (2015), *Stát v krizi* (2015).

taková, že vztah bude trvat věčně, naopak přetrvá tak dlouho, dokud se nevyčerpají všechny možné zisky, a dokud bude mít vztah pro jedince nějaký prospěch. Současné vztahy tedy nabyly charakteru vědomé dočasnosti, kdy se počítá s tím, že se po určité době rozplynou.⁴⁵

Vyplývá z toho skutečnost, že mezilidským vztahům přikládají dnešní lidé stejnou hodnotu, jako zakoupené věci, u které se hned po zaplacení počítá s omezenou dobou trvanlivosti a užívání, poté se vyhodí a zakoupí nová – čerstvá a lepší.

Člověk ale přece není věc či stroj! Vytratila se snad ze života současných lidí humanita a láska k bližnímu svému? Přidáme-li k fenoménu ještě korozi obecné morálky, bojím se, že odpověď bude znít s výjimkami kladně.

⁴⁵ Srov. Bauman, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*. S. 35.

Ráda bych uvedla příklad zájmu dnešní mladé generace z portálu České televize.⁴⁶

Box 1.1: Digitální demence

Dne 5. 4. 2016 vyšel článek, který informuje o tom, že mladou generaci zajímají především **obrázky**. Tento fakt s sebou ale přináší neblahé následky.

Dnes 41 %, tedy dvě pětiny času z devíti hodin, co konzumujeme media, strávíme sledováním videí, poslechem TV 27 %, čtením na internetových stránkách, četbou novin 10 %. U generace ve věku 15 – 25 let je hlavní prioritou počítač, chytré telefony a tablet, na nichž stráví 123 – 143 hodin.

Článek upozorňuje na fakt, že zájem o informace máme v případě, pokud jde o video nebo text v rozmezí 140 znaků či v několikasekundovém obrázku. Před zhruba sto lety jsme odstranili neschopnost číst, psát a počítat a stali se tak intelektuální společností, jež byla závislá na písmenkách a větách bez obrázků. Při čtení textu jsme tak museli být pozorní a zapojit i jazyk, oči, mozek a ruku. Mozek se tak začal rozlišně vyvíjet. Dnes se ale situace mění. Při sběru informací se nám nechce zapojit více než je potřeba a trávit čas nad dlouhým textem. Oblíbili jsme si krátké video, krátké věty či hýbající se obrázky.

Tato skutečnost s sebou ale přináší například to, že malé děti si tak přestanou rozvíjet svou vlastní fantazii. Vše je hotové, nakreslené, přeložené a vysvětlené. Stačí se jen pasivně dívat a přijímat. Socioložka a politička Magda Vašáryová reaguje, že sebou naše možná lenost ohrozí i lidskou kreativitu, která se přestane díky této okolnosti dostatečně využívat. Vašáryová dále konstatuje, že díky širokému pokrytí televizního vysílání, tabletům, chytrým telefonům, jí nepřijdou lidé více přemýšlející a modernější a tvořivější, ale naopak že se lidé začínají vracet ke starým předsudkům a mýtům.

1.3 Dílčí závěr

Doba modernity je jistě nová jak v extenzivní rovině (obepíná celou Zemi), tak v intenzivní rovině (zasahuje každého jedince). Je charakteristická několika změnami a ty mají své specifické rysy. První je **rytmus** změn, díky němuž se změny neobvykle rychle mění v nové a novější. Druhým rysem je **rozsah** změn, který je celoplanetární.

Výtvorem modernity je moderní člověk. Jeho hlavní prioritou je on sám a jeho osobní naplnění. Jeho životní cíle jsou soustředěné na uspokojení každodenních konzumních potřeb a jeho zájem o druhé trvá jenom tak dlouho, dokud z nich nevyčerpá možné zisky.

⁴⁶ Současnou mladou generaci zajímají především obrázky, může to být ale nebezpečné. *Česká televize* [online]. 2016 [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1746271-media-jsou-s-nami-vice-nez-spanek-misto-vecnych-informaci-vsak-u-lidi-casto-vitez>

Současný člověk začíná mít zájem o velký svět často až v momentě, kdy se ho problémy těch druhých osobně dotknou: začnou omezovat jeho konzumní svobody a úroveň. Na jedné straně ho lze charakterizovat lhostejností a pasivitou v budování lepších zítřků, na druhé straně chtivostí a lačností po stále nových osobních prožitcích a naplnění a diví po nejnovějších vymoženostech a módních stylech. Jedinec má potřebu jít každý den s dobou a ani na moment neusnout na vavřínech.

Modernita zasahuje do všech oblastí lidského života. V jednotlivých případech a rovinách ale může nastat problém, neboť diktovaný mainstream se může zdát některých jedincům nepřijatelný. Jedinec se s obecně doporučeným modelem nemusí ztotožnit, a pak už záleží jen na něm, do jaké míry je schopen být tvořivě, nebo destruktivně nonkonformní. V životě existují okolnosti, které dokážou člověka stojícího v umírněné opozici radikalizovat, až extremizovat. Navíc tyto negativní vlivy mají tendenci vyhledávat a nasedat na jedince, kteří se ocitají ve stavu zmatenosti, izolace, bezmocnosti, bezsmyslné prvoplánové opozici vůči dospělým a mocným. Takový člověk je naneštěstí více náchylný a lépe zneužitelný k manipulaci.

Pozitivní je v tomto ohledu skutečnost, že existují různá autentická hnutí, občanské společnosti, které mohou dospělí i děti v tísní navštěvovat a filosofie těchto sdružení mohou ohroženého jedince různým způsobem podpořit. Máme zde například „sluníčkáře“, environmentalisty, pěstouny, osobní asistenty a ostatní pomáhající profese, jejichž nositelé se vydali na cestu profesních altruistů.

2. Nejistota

V této kapitole se pokusím definovat možné zdroje nejistoty typického člověka v současnosti, vyjmenovat a rozdělit lidské potřeby a objasnit, jakým způsobem jejich neuspokojování ovlivňuje stabilitu jedince. Zaměřuje se dále na objasnění pojmu *sociální kapitál* a na jeho význam v neúspěšnosti člověka ve společnosti. V závěru kapitoly postavím pocity jistoty a nejistoty proti sobě a zamyslím se nad potřebou jejich uspokojení pro harmonický rozvoj osobnosti.

Svá tvrzení budu opírat o ideje Jana Kellera, Václava Bělohradského, Abrahama Maslowa, Pavla Říčana, a psychologa Pavla Kopřivy. Zmíním také vybrané závěry projektu *Naše společnost*.

2.1 Zdroje nejistoty v modernitě

Sociolog Jan Keller ve své knize *Nejistota a důvěra* popisuje závislost moderní společnosti na postoji k tradici. Za moderní považuje vše, co je opakem tradice a je toho názoru, že veškeré problémy společnosti mohou být řešeny pouze účinnější modernizací. Je tedy logické, že vývoj pak těžší sílu z toho, že člověk bude ke všem skutečnostem hledat stále nové verze a alternativy.⁴⁷ Tento trend spatřuji v tom, že každá nově vyvinutá věc má za krátký čas svou novou verzi, model, aktualizaci, které v některých parametrech dosahují stále vyššího stupně úrovně.

Věda i výroba jdou rychle kupředu a pracující člověk se dostává do nejistoty, že s novými technologiemi neudrží krok a přijde o práci tak. „*Narůstající křivky rozvodovosti zase vypovídají o přibývání nejistoty na poli rodinném a v manželských vztazích. Mladí lidé mají stále menší jistotu, že vystudování vysoké školy, jim zajistí srovnatelnou pozici, jakou zajišťovalo vzdělání jejich rodičům.*“⁴⁸ Nejistota existuje i u střední a starší generace, jelikož po odchodu z produktivního života jim společnost nedává záruku klidného stáří a zajištěný důchod. Pro společnost se stává důležitým měřítkem užitečnost produktu,

⁴⁷ Keller, Jan. *Nejistota a důvěra, aneb k čemu je modernitě dobrá tradice*. S. 9.

⁴⁸ Keller, Jan. *Nejistota a důvěra, aneb k čemu je modernitě dobrá tradice*. S. 9.

ať už hmotného či nehmotného. Názor na hodnotu věci dává člověku její užitečnost. Existuje názor, co není užitečné, jako by nebylo.⁴⁹

Dle mého názoru, společnost produkuje gigantické množství spotřebního materiálu. Člověk je jím zahlcen a není schopný si z nabízeného sortimentu vybrat. Možnosti volby mohou člověka přivádět do nejistoty, protože, co si dnes vybere za nejlepší, bude zítra staré.

Nárůst nejistoty vidí Keller také v rychle se měnících meziosobních vztazích a vazbách. Moderní doba nabádá každého, aby si vytvořil ze svých známostí a konexí **sociální kapitál**, tvořící hlavní bohatství jeho samého. Každý jedinec se tak stane správcem osobních sítí. Z nejistoty člověka vyvede správně zvolená strategie, jakým způsobem dokáže svůj kapitál využít. Tím získá důvěru ostatních a pocit jistoty.⁵⁰

Bělohradský definuje sociální kapitál jako vše, co lze využít k realizaci sociálních sítí, na základě toho pak dosáhnout vlastních cílů. Bělohradský považuje sociální kapitál za předpoklad kvalitního života v současném přelidněném prostředí, kde úspěšnost jedince závisí na jeho talentu koordinovat potenciál druhých ke svému užitku.⁵¹

Nebezpečí ve výše popsaném pojetí vidím ve skutečnosti, jestli každý člověk bude mít šanci nenominovat si do svého sociálního kapitálu vhodné jedince. Co lidé ze sociálně vyloučených skupin? Děti z neúplných rodin? Děti narkomanů a gamblerů? Co nebo kdo těmto jedincům zajistí kompenzaci děr v jejich osobních sociálních sítích?

Dle citovaného autora se moderní společnost stává značně nestabilní. Zdroj nejistoty lze spatřit v prudce se rozvíjejících informačních a komunikačních technologiích. V ekonomické oblasti se může stát zdrojem nejistoty ornamentní restrukturalizace firem závislá na poptávce a zakázce. V důsledku toho narůstá vrstva lidí trvale nebo dočasně vyřazených z trhu práce. Ty pak nejistota ohrožuje trvale každý den. V politice se atmosféra restrukturalizace všeho projevuje nestabilitou velkých etablovaných stran a vznikem nečitelných hnutí. Mění se tak „pravidla hry“, ve kterých byl člověk vychováván. Vznikají pravidla nová, která jsou proměnlivá a diskutabilní. Tento vývoj vyvolává změnu sociální struktury sociálních tříd a vrstev. Vzniká nový fenomén,

⁴⁹ Srov. Keller, Jan. *Nejistota a důvěra, aneb k čemu je modernitě dobrá tradice*. S. 9.

⁵⁰ Keller, Jan. *Nejistota a důvěra, aneb k čemu je modernitě dobrá tradice*. S. 10.

⁵¹ Podrobněji viz BĚLOHRADSKÝ, Václav. Malý příruční slovník globalizace: deset hesel k porozumění a obraně. In: *Eseje a úvahy* [online]. 2002 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://www.multiweb.cz/hawkmoon/slovník.htm>

a to „radikálně individualizovaná společnost“. Dochází také k rozpadu velkých institucí na malé, tím se ruší zavedená sociální platforma. Pro člověka to znamená, že ztrácí pevná členství v systému organizací, neboli systému a přichází tak o zdroj své identity. Popisovaný vývoj má za následek rozpad starých tradičních pořádků a nutí žít člověka trvale v nejistotě. Život člověka je pak závislý na tom, jak se na nejistotu adaptuje.⁵²

Hrozbu vidím také v přesycenosti člověka informacemi, jež nemusí být schopen správně selektovat a vyhodnocovat. Těžké je také analyzovat jejich věrohodnost. V této situaci jedinec nemusí být schopen světu důvěřovat, může proto pociťovat nejistotu či dezorientaci. Za zamyšlení také stojí fakt, že pokud může být náročné selektování informací pro dospělého jedince, jak těžké to musí být pro dítě, kterému ještě chybí dostatečné vědomosti, přehled o světě a názory na důležité problematiky života jsou naivní a povrchní. Pokud takovéto dítě, například kvůli závadnému rodinnému zázemí, nepřijímá kvalitní a strukturované názory od rodičů, může (ne)vědomě přijímat (pseudo)názory, které ho mohou směřovat patologickým směrem.

2.2 Přirozené lidské potřeby

Člověk jako jedinec se vyvíjí - zraje. Jeho zrání neboli osobní růst, je dlouhodobý proces provázený uspokojováním základních biologických a psychologických potřeb. Existuje několik teorií jejich hierarchie, jak uvádí Pavel Říčan⁵³ v knize *Cesta životem*. V knize se odvolává na amerického humanistického psychologa starší generace Abrahama Maslowa, který už ve 40 letech minulého století sestavil pyramidu potřeb nazývanou Maslowova hierarchie potřeb.⁵⁴

Český psycholog a psychoterapeut Pavel Kopřiva⁵⁵ ve své knize *Respekt a být respektován* uvádí, že lidské potřeby jsou totožné u všech lidí bez rozdílu rasy, pohlaví a věku.

⁵² Srov. Keller, Jan. *Nejistota a důvěra, aneb k čemu je modernitě dobrá tradice*. S. 18-19.

⁵³ **Doc. dr. Pavel Říčan, CSc.** (1933) - přední český odborník v oblasti psychologie osobnosti, vývojové a klinické psychologii. Od roku 1991 působí v Psychologickém ústavu AV ČR. Je autorem řady odborných i populárních publikací, mimo jiné: *Psychologie osobnosti* (1975), *Agresivita a šikana mezi dětmi* (1995), *Psychologie náboženství* (2002), *Psychologie. Příručka pro studenty*. (2005), *S dětmi moudře a chytře* (2013).

⁵⁴ Srov. Říčan, Pavel. *Cesta životem. Vývojová psychologie*. S. 52-53.

⁵⁵ **Pavel Kopřiva** (1956) - psycholog s praxí v klinické psychologii, psychoterapii a poradenství. Angažuje se ve školství projekty Zdravá škola, Zdravá mateřská škola, Učitel ve škole 21. Století, Cesty k Efektivnější výuce a Respekt a být respektován. Díla: *Velká kniha Hantecu* (2000), *Respekt a být respektován* (2008).

Uspokojování potřeb má za následek stav, díky kterému se cítíme a fungujeme dobře po stránce psychické, fyzické a sociální.⁵⁶

Oba autoři zdůrazňují, jak je nezbytně nutné uspokojovat základní lidské potřeby již od útlého dětství. Nedostatečné uspokojování potřeb může vážně narušit vývoj jedince a ohrozit život i v dospělosti.⁵⁷

Základní lidské potřeby seřadil Abraham Maslow⁵⁸ do dnes již legendárního tvaru pyramidy. Základnu pyramidy tvoří fyziologické potřeby. Druhé patro patří potřebám bezpečí a zajištění. Na ně navazuje potřeba lásky a někomu potřeba někomu patřit. Čtvrté patro charakterizuje potřeba sebeúcty a vrchol pyramidy tvoří seberealizační potřeby. Za dobrých podmínek vývoje se postupně člověk posouvá k vyšším potřebám, čímž zraje. Neuspokojování některých potřeb naopak zrání zpomaluje, ohrožuje a objevuje se frustrace.⁵⁹

2.2.1 Fyziologické potřeby

Fyzické potřeby neboli potřeby primární, tvoří základ Maslowovy pyramidy. Spadá do nich například „... *potřeba přijímání potravy, tekutin, dýchání a vylučování, přiměřené teploty, rozmnožování, pohyby a aktivity a také odpočinku, spánku a jejich střídání. Patří sem rovněž potřeba určitého rytmu a tempa, přiměřené smyslové stimulace a potřeba vyhnout se bolesti.*“⁶⁰

První čtyři jmenované potřeby je nutno uspokojovat již od narození, aby se člověku – dítěti dostavil pocit blaha.

⁵⁶ Srov. Kopřiva, Pavel. *Respekt a být respektován*. S. 190.

⁵⁷ Srov. Kopřiva, Pavel. *Respekt a být respektován*. S. 191.

⁵⁸ **Abraham Maslow** (1908-1970) - americký psycholog, jeden ze zakladatelů humanistického proudu v psychologii, jeden z nejcitovanějších psychologů 20. století. Mezi jeho díla patří: *Motivacion and personality* (1970), *A memorial volume* (1972), *Toward a psychology of being* (1982), *O psychologii bytí* (2014).

⁵⁹ Srov. Řičan, Pavel. *Cesta životem. Vývojová psychologie*. S. 52-53.

⁶⁰ Kopřiva, Pavel. *Respekt a být respektován*. S. 191.

2.2.2 *Potřeba bezpečí a jistoty*

Potřeby, nacházející se nad pomyslnou základní rovinou primárních potřeb, jsou bezpečí a jista. Spadá mezi ně „... *potřeba přístřeší, ochrany, jistoty, stálosti, řádu ve světě věcí i lidí. Zapřičiňují nám potřebu vyhýbat se chaosu, ohrožení, násilí, něčemu neznámému či neobvyklému, co vypadá hroživě či skrýt se před nebezpečím. Patří sem i potřeba vlastního teritoria.*“⁶¹

Právě uspokojování zmíněných potřeb je pro moji práci stěžejní, neboť při jejich narušení či nedostatečném naplňování, může jak dítě tak dospělý prožívat ohrožení fyzické, psychické i sociální.⁶²

Dlouhodobé neuspokojování těchto potřeb může vést ke frustraci a poruchám prožívání. Frustrace poté může vyvolat problémy s lidskou identitou a vést k agresi, úzkosti a neurovegetativním poruchám.⁶³

Tyto potřeby jsou pro jedince zásadní také proto, že díky nim může navázat vztah k druhému člověku. „*Abychom se cítili aktivní ve vztazích, potřebujeme důvěřovat, že nás blízké osoby nezradí, neopustí, ale že nás naopak ochrání.*“⁶⁴

Podmínkou pro uspokojení popisovaných potřeb, je existence pocitu předvídatelnosti, určitého řádu, pravidelnosti a pořádku. Každý musí zažívat pocit, že vše co koná a prožívá, má svůj význam. Pokud existenci daných pocitů jedinec postrádá, potřeba bezpečí a jistoty není naplňována a začne se objevovat pocit ohrožení. Ten se pak projektuje do prožívání a chování. Pociť ohrožení vyvolává strach, úzkost, nejistotu, nedůvěru, zmatek, lítost, hněv a zlost. Ty se mění v bojácné chování, stažení se do sebe, snaha o únik, popřípadě jako projevy agresivního chování.⁶⁵

V předchozích kapitolách jsem nastínila, že současná doba ohrožuje lidstvo pocitem nejistoty. Tato kapitola konkretizuje důsledky vyvolané nedostatečným uspokojením potřeby jistoty. Vzniklé negativní pocity pronikající do chování jedinců, mohou ohrožovat, dle mého názoru, jak jedince samotného, tak i jeho okolí. Tento fenomén nám nemůže být lhostejný, jelikož frustrovaný jedinec může svým nestabilním chováním narušovat

⁶¹ Kopřiva, Pavel. *Respekt a být respektován*. S. 194.

⁶² Srov. Kopřiva, Pavel. *Respekt a být respektován*. S. 194.

⁶³ Viz podrobněji: Frustrace a frustrační teorie,. In: *Paventia z.s.* [online]. [cit. 2016-03-06]. Dostupné z: <http://www.paventia.cz/sluzby/dobrovolnictvi-/porucha-pripoutani/>

⁶⁴ Kopřiva, Pavel. *Respekt a být respektován*. S. 194.

⁶⁵ Srov. Kopřiva, Pavel. *Respekt a být respektován*. S. 194-195.

i naši stabilitu. I proto je nutné nešťastným lidem věnovat pozornost – neštěstí plodí neštěstí.

Centrum pro výzkum veřejného mínění a Sociologický ústav AV ČR realizovaly v únoru v rámci 2015 projektu *Naše společnost* zajímavé šetření. To zjišťovalo, zda se česká veřejnost cítí ve své zemi a v místě bydliště bezpečně a jak velkou hrozbu pro bezpečnost představují vybrané skupiny na území ČR. Celý projekt je v ČR sledován více jak deset let.⁶⁶

Pro účel této práce se budu věnovat podrobněji v otázce č. 2, ale pro zajímavost krátce zmíním interpretaci otázky č. 1.

Otázka č. 1: „*Řekněte mi prosím, cítíte se bezpečně a) v naší republice celkově, b) v místě Vašeho bydliště?*“

V České republice se cítí bezpečně více jak tři čtvrtina dotazovaných 77 % (společně spíše ano a rozhodně ano) a přibližně pětina pocit bezpečí nemá 21 % (společně spíše nemá a rozhodně nemá), dopočet do 100 % tvoří odpověď „nevím“. V případě druhé části otázky, zda se lidé cítí bezpečně v místě svého bydliště, byl podíl kladných odpovědí ještě vyšší. Zde uvedlo 83 % dotazovaných (společně spíše ano a rozhodně ano), že se cítí bezpečně. Bezpečně se v místě svého bydliště necítí jen 16 % dotazovaných (společně spíše ne a rozhodně ne), dopočet do 100 % tvoří odpověď „nevím“.⁶⁷

Otázka č. 2: „*Domníváte se, že některá z následujících skupin představuje v současné době reálnou hrozbu pro mír a bezpečnost v České republice? Pokud ano představují velkou nebo malou hrozbu a) cizinci žijící na území ČR, b) uprchlíci z jiných zemí, c) teroristické skupiny či jednotlivci, d) mezinárodní organizovaný zločin e) zpravodajské služby jiných států, f) krajně pravicové skupiny, g) krajně levicové skupiny, i) radikální náboženská hnutí.*“

⁶⁶ Podrobněji viz Pocit bezpečí a bezpečnostní rizika a hrozby z pohledu české veřejnosti. In: *Centrum pro výzkum veřejného mínění: Sociologický ústav AV ČR v.v.i.* [online]. 2015 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7354/f3/ob150311.pdf

⁶⁷ Tamtéž

Uspořádané podle nejvíce uvedené velké hrozby pro mír a bezpečnost v ČR až po tu nejméně považovanou hrozbu⁶⁸:

Tabulka s výsledky výzkumu za rok 2015:

Hrozba	Velká hrozba	Malá hrozba
Terorismus	73 %	21 %
Mezinárodní organizovaný zločin	69 %	24 %
Radikální náboženské hnutí	54 %	31 %
Uprchlíci z jiných zemí	33 %	49 %
Krajně levicové a pravicové strany	29 %	47 %
Cizí zpravodajské služby	21 %	46 %
Cizinci žijící v ČR	18 %	60 %

V šetření se dá také dočíst, že uvedené skupiny považující se za možné hrozby, lze shrnout do tří faktorů a to: a) faktor extremismu, b) faktor terorismu a zabíjení, c) faktor cizího elementu. Za největší hrobu dotazovaní považují terorismus a zabíjení. Výsledek jde odvodit od současných událostí. Zajímavá je skutečnost, že terorismus považují v 73 % za velkou hrozbu, ale radikální náboženské hnutí pouze v 54 %, když spolu tyto dva faktory úzce souvisí. Dále je zajímavý, že uprchlíci z cizích zemí jsou považováni za hrozbu ve 33 %, ale přitom šetření „Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků“ ukazuje, že jsou Češi v 60 % proti přijímání uprchlíků v České republice.⁶⁹ CVVM zrealizoval v únoru 2016 výzkum „Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků ze zemí postižených válečným konfliktem“.

Ano, měli bychom je přijímat a nechat usadit se zde	5 %
---	-----

⁶⁸ Podrobněji viz Pocit bezpečí a bezpečnostní rizika a hrozby z pohledu české veřejnosti. In: *Centrum pro výzkum veřejného mínění: Sociologický ústav AV ČR v.v.i.* [online]. 2015 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7354/f3/ob150311.pdf

⁶⁹ BUCHTÍK, Martin a Jarmila PILECKÁ. Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků - prosinec 2015: Naše společnost. *Centrum pro výzkum veřejného mínění: Sociologický ústav AV ČR* [online]. Praha, 2015, 1 [cit. 2016-03-31]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7490/f3/pm160121.pdf

Ano, měli bychom je přijímat do doby, než budou schopni vrátit se do země svého původu	31 %
Ne, neměli bychom přijímat uprchlíky	61 %
Nevím	3 %

Výzkum dále předkládá fakt, že aktuální vývoj dění sleduje 78 % české veřejnosti. V české veřejnosti 16 % je pro přijetí uprchlíků z Blízkého východu a severní Afriky a proti je 78 % dotazovaných.⁷⁰

2.2.3 Potřeby lásky a sounáležitosti

Ve třetí sféře lidských potřeb se nacházejí potřeby lásky a sounáležitosti. Na základě nich potřebujeme být přijímáni takoví, jací jsme a jak sami sebe vnímáme. Potřebujeme mít k někomu úzkou citovou vazbu - potřebujeme být milováni a sami někoho milovat. Poté jsme schopni kladně přijímat i ostatní jedince (rodinné příslušníky, přátele, spolužáky a spolupracovníky). Rovněž máme díky těmto potřebám tendenci ztotožňovat se s lidmi kolem sebe a jsme schopni být druhými přijímáni. Jmenované skutečnosti přímo úměrně motivují člověka k životu ve společenství.⁷¹

Případ, kdy člověk cítí deficit těchto potřeb, a tak si je různě kompenzuje, shledávám v často se vyskytující jevu, kdy člověk pocit chybějící lásky či sounáležitosti primární skupiny (rodiny) řeší únikem do alternativních „rodin“, mající podobu například part, gangů, sekt, kde najde uznání, pochopení a vyslyšení. Zde se konečně člověk může cítit součástí celku.

Najít dostatečný počet alternativ chybějící potřeby je dle mého názoru důležité. Problém shledávám v tom, že každá náhražka nemusí odpovídat kvalitě postrádaného, nemusí splňovat stejný účel a člověka stimulovat přijatelným směrem.

⁷⁰ Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků únor 2016. *Centrum pro výzkum veřejného mínění: Sociologický ústav* [online]. 2016 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z:

http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7531/f3/pm160329.pdf

⁷¹ Srov. Kopřiva, Pavel. *Respekt a být respektován*. S. 196.

2.2.4 Potřeba uznání a sebeúcty

Čtvrtý stupeň potřeb reprezentuje uznání a sebeúcta. „*Tato oblast představuje potřebu být přijímán, respektován a oceňován, jako důležitá, kompetentní a hodnotná osoba. Máme potřebu vážit si sami sebe a hodnotit se pozitivně, také mít pocit, že jsme úspěšní, že děláme věci dobře.*“⁷²

Sebeúcta je z velké části ovlivněna tím, jak nás vnímají jiní lidé, jak se k nám chovají a jak my sami jejich úsudky přijímáme.⁷³

2.2.5 Potřeba seberealizace a sebeuspokojení

Předposlední oblastí potřeb je potřeba seberealizace a sebeuspokojení. Umožňují nám pochopit sami sebe i druhé, dosáhnout svých ideálů a cílů a adekvátně využít svůj potenciál. Jsou předpokladem pro osobní růst a vývoj. Naplnění našich snů s sebou přináší potřebnou radost.

Potřeba seberealizace zahrnuje několik oblastí:

- potřeba objevovat, porozumět světu, v němž žijeme, potřeba učení se
- potřeba něco v životě dokázat, dokončit dílo
- potřeba tvořit
- potřeba identity (je předpokladem k tomu být jedinečný, neopakovatelný) pomáhá nám při volbě oblékání, účesu atd.⁷⁴

2.2.6 Vyšší potřeby – naplňování lidství

Nejvyšší stupeň potřeb reprezentují dle Maslowa vyšší potřeby. Jako například potřeby estetické – krása, souměrnost, harmonie, dále pak potřeby etické – pravda, spravedlnost, mrav, a také potřeby duchovní – věřit v transcendenci, mít pokoru před přírodou a vesmírem a zamýšlíme se díky nim nad smyslem života.

⁷² Kopřiva, Pavel. *Respekt a být respektován*. S. 199.

⁷³ Srov. Kopřiva, Pavel. *Respekt a být respektován*. S. 199.

⁷⁴ Podrobněji viz Kopřiva, Pavel. *Respekt a být respektován*. S. 201-202.

Na základě uspokojení těchto potřeb můžeme prožívat estetické zážitky, radost, uvědomovat si, že chovat se správně je dobré.⁷⁵

Popisované potřeby hrají velikou roli u dítěte i dospělých při vytváření si pocitu štěstí. Jejich trvalé neuspokojování vyvolává negativní pocity v životě jedince a může vážně ohrozit jeho psychický vývoj.

Za projev nejistoty či strachu z událostí dějící se v dnešní době, bych ráda uvedla příklad z portálu České televize⁷⁶

Box 2.2: Projevy strachu

Dne 7. 4. 2016 zveřejnila Česká televize článek, ve kterém zmiňuje útok na Rodinné centrum Kašpárek v Pardubicích pomáhající uprchlíkům. Útok je spojován se sbírkami pro uprchlíky a měl podobu polití zdi a dveří centra barvou a vylepení na výlohu fiktivní parte ředitelky zařízení Olgy Pavlů. Na vytvořeném parte stálo „*Oznamujeme veřejnosti a všem příbuzným a známým, že nás navždy omastila levicová extrémistka, multikulturalistka, manželka a matka šestnáctiletého syna Olga Pavlů. Zemřela v pardubické věznici po vykonání rozsudku trestu smrti oběšením za zvlášť závažný zločin velezrady.*“ Autor se pod text podepsal křížkem s rokem 2021.

Podle ředitelky Olgy Pavlů jde o již čtvrtý incident od konce minulého roku. Předchozí činy měly charakter pouze nalepování nenávistných nálepek s nápisy Smrt vlastizrádcům nebo Refugees not welcome (uprchlíci nejsou vítáni).

2.3 Dílčí závěr

Na základě myšlenek vybraných autorů jsem nastínila několik stavů či trendů, které charakterizují dnešní dobu a které lze považovat za příčiny zdrojů nejistoty dnešních dnů. Příkladem je prudký rozvoj komunikačních a informačních technologií, pomíjivá či zvěcnělá podoba mezilidských vztahů a hospodářská restrukturalizace přinářející pro mnohé lidi trvalou nezaměstnanost a nezaměstnatelnost. To může přinášet pocit nadbytečnosti či méněcennosti. Nejenom v definici Abrahama Maslowova

⁷⁵ Podrobněji viz Kopřiva, Pavel. *Respekt a být respektován*. S. 203.

⁷⁶ Policie prošetřuje útok na rodinné centrum, které pomáhá uprchlíkům. *Česká televize* [online]. 2016 [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1748596-policie-prosetruje-utok-na-rodinne-centrum-ktere-pomaha-uprchlikum>

a jeho hierarchickém systému uspokojování potřeb jsem shledala, že pocit bezpečí a jistoty patří po fyziologických potřebách pro člověka k těm nejdůležitějším a nejpotřebnějším pro zdravý vývoj. Při jeho neuspokojování vznikají negativní emoce (strach, úzkost, nejistota), jež se mohou promítnout i do vnějšího chování (to může mít podobu agrese vůči sobě či ostatním nebo až fyzického napadení druhých lidí). Pokud pak popisované negativní chování není včas podchyceno a napraveno, může mít i tragické následky. To je zneklidňující. Pokud jmenované nástrahy života bereme na vědomí, můžeme jim včas předcházet a zamezit jejich plnému projevení. Daný fakt je důležitý hájit již od dětského věku, protože pokud by negativní chování nebylo včas u dítěte odstraněno, může mít negativní vliv na jeho celkový vývoj a může se projevit v chování i v dospělém věku. V dospělosti pak není lehké přijatý či osvojený vzorec chování odstranit.

Jako příklad pocitu nejistoty odrážející se v chování považuji strach a nenávisť k jiným „rasám“ a etnikům. Člověk se může cítit nejistý kvůli nedostatečným zkušenostem či nevědomostem o cizí „rase“ a etniku, a tak se stát až xenofobní a xenoagresivní.

Další příklad rizika vidím v transgeneračním přenosu, kdy se nežádoucí chování přenesou z generace na generaci, kdy se život bez placené práce nebo život na sociálních dávkách stane akceptovatelnou a následovatelnou normou.

Zpracování nastíněných rizik a mechanismů je pro mé badatelské otázky stěžejní, neboť ukazuje, jaká úskalí může současný jedinec prožívat, v jakých problémech se může dlouhodobě utápět a co může být jejich příčinou.

Dle mého názoru je orientace v aktuálních stinných stránkách společnosti nezbytně nutná pro pracovníka v pomáhajících profesích, neboť správně pomáhat lze podle mne jen tehdy, pokud se dostatečně dobře identifikují jak individuální, tak skupinové, jak mikro sociální, tak makro sociální možné kritické body. Na základě správné identifikace se tak snažit možným krizím předcházet nebo díky nim najít rozhodující příčinu problému a tak zajistit kvalitní pomoc. Myslím si, že zda má pracovník v pomáhajících profesích poskytovat pomoc jedincům ukotveným v dnešní době, je dobré znát, aby byl schopen rozeznat, jaká pomoc je pro člověka opravdu potřebná.

Jsem si vědoma skutečnosti, že potřeby dětí a dospělých jedinců jsou odlišné, a proto nastíněný obecný obraz lidských potřeb v kapitole „4. Děti“, v které podrobněji popíši potřeby dětí v mladším školním věku a v období pubescence.

3. Svoboda

„Svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého.“

*John Stuart Mill*⁷⁷

V této kapitole interpretuji fenomén lidské svobody za pomoci myšlenek filosofky Hannah Arendthové, sociologa Zygmuta Baumana, vrcholného představitele benediktinského řádu Notkera Wolfa, filosofa Gilla Lipovetskyho, dále Ericha Fromma, Ruedigera Dahlkeho, Zdeňka Vojtíška a Pavla Říčana. Také popíši možné zdroje omezení, které brání člověku cítit se svobodně. V neposlední řadě se budu věnovat obrazu svobody v silně medializovaném prostředí.

3.1 Vymezení pojmu svoboda

Jak lze definovat pojem *svoboda* a jak různě lze svobodu chápat?

Jistě je možné se na slovo *svoboda* dívat jako abstraktní pojem. Pak je zapotřebí vymezit rozsah i obsah pojmu, a tak se dobrat obecnější definici.⁷⁸

Utvořit bezvýhradně akceptovatelnou definici svobody je dle mého názoru nemožné a snad i nesmyslné, neboť vnímání svobody bude vždy zatíženo silnou subjektivitou.

Že je fenomén svobody pro lidské bytosti zásadní, lze potvrdit faktem, že pro ni byli lidé mnohokrát v dějinách ochotni prolít krev a obětovat vlastní životy. Pro mne velmi inspirativní myšlenku o svobodě nabízí politická filosofka Hannah Arendtová⁷⁹. Její teze tkví v existenci jakési „vnější“ a „vnitřní“ svobody člověka.

⁷⁷ **John Stuart Mill** (1806-1873) - anglický filosof, empirik, politický ekonom a liberální politik. Pomohl zasadit význam psychologie v systému věd. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří: *O svobodě* (1859), *Úvahy o vládě ústavní* (1861), *Utilitarismus* (1863).

⁷⁸ Podrobněji viz Fuchs, Jiří. *Filosofie: Úvod do filosofie*.

⁷⁹ **Hannah Arendt** (1906-1975) - významná politická filosofka a publicistka německo-židovského původu. Mezi její díla patří: *Eichmann v Jeruzalémě. Zprávy o banalitě zla* (1995), *Původ Totalitarismu I-III*. (2000),

Nejprve se autorka věnuje „vnější“ podobě svobody. Pod ní si představuje svobodu projevující se ve světě, kde prostorem pro její uplatnění je politika. V ní je zkušenost svobody. Dále hovoří o „vnitřní svobodě“, jenž je naším niterným útočištěm. V něm se člověk může schovat před vnějším světem. Tato forma svobody se netýká vnějšího světa, a tudíž na ni vnější svět nemůže mít žádný vliv. To samé by mělo platit i v opačném směru. Naše vnitřní svoboda by se neměla dotýkat vnějšího světa. Vnitřní svoboda je dle autorky druhými lidmi nezcizitelná. Přežívá v mysli člověka jako přání, vůle, naděje či tužba.⁸⁰

Tento rozsah svobody osobně spatřuji v jednom z gest Václava Havla⁸¹, a to když rozsvítil nad Pražským hradem neonové srdce, jako symbol vnitřní svobody.

Také bych ráda zmínila skutečnost, že pokud člověk pocítuje ve „vnější“ svobodě nějaký problém, logicky ustoupí ze světa do sebe sama, kam se nikdo jiný nemůže dostat. Přesune se do svobody, která mu je nezcizitelná. Arendtová danou skutečnost nalézá ve faktu, že i v dějinách do svého nitra utíkali ti jedinci, kterým ve světě chybělo jejich místo. Ve své „vnitřní“ svobodě je každý chráněn před vnějším světem.⁸²

Vylíčenou tezi o vnitřní svobodě chápu jako vymezený prostor člověka, v němž může jednat, chovat se a myslet egocentricky a sobecky bez ohledu na druhé. Vnější prostor svobody je pak vymezen tak, aby se každý člověk mohl chovat svobodně a přitom nezasahoval do svobody druhého člověka. Ve vnější svobodě by měl panovat pořádek, kompromis v jednání, ohleduplnost k druhému člověku, nezištnost a nesobeckost.

Na svobodu se mohou dívat také jako na proces osvobození se od závislosti jednoho člověka na druhém. Obdobný pohled nacházím u Zygmunta Baumana v jeho díle *Svoboda*, kde hovoří o svobodě v určitém sociálním poměru. Autor definuje svobodu jako protiklad svobody a nesvobody. Aby mohl člověk vnímat pocit svobody, musí se objevit sociální vztah a asymetrie v sociálních podmínkách. Svoboda potom znamená být prostý pout a závazků, protože na druhé straně existují ti, kteří jsou připoutáni a nesou závazky.

Život ducha I. díl Život (2001), *Vita activa* (2007), *Vita activa neboli o činném životě* (2009), *O násilí* (2011), *O revoluci* (2012).

⁸⁰ Srov. Arendtová, Hannah. *Mezi minulostí a budoucností*. S. 133.

⁸¹ Srdce nad Hradem. *Česká televize* [online]. 19.5. 2011 [cit. 2016-03-31]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10175095330-srdce-nad-hradem/20838254175/>

⁸² Srov. Arendtová, Hannah. *Mezi minulostí a budoucností*. S. 133-134.

Zygmunt Bauman uvádí, že pokud mají existovat svobodní, musí na druhé straně být i nesvobodní.⁸³

Popsanou podmínku osvobozujícího procesu lze dle mého názoru přirovnat k principu váhy. Pokud chceme jednu misku dostat nahoru, musíme na druhou naložit tolik závaží, aby se miska zvedla. Z průměru vyplývá, že závaží obou misek nemůže být identické, neboť by nedošlo k dynamizujícím vychýlení. Základem tohoto principu je tedy určitá asymetrie, a podobná asymetrie dle autora musí existovat i mezi lidmi

Pokud by například svoboda měla podobu osvobození se od práce, závazků, dluhů a povinností, může vzniknout jen za podmínek, že existují jiní, kteří jsou spoutáni prací, závazky a povinnostmi.⁸⁴

Bauman zmiňuje dvě odlišné formy svobody. První je „svoboda od“ něčeho. Příkladem této podoby může být proces individualizace, kdy se člověk postupně vymaní z primárních vazeb do stavu samostatného jedince. Druhá forma je pak „svoboda k“, ta se dá přirovnat například k svobodně směřujícímu cíli, chtění, přání.⁸⁵

Příklad „svobody od“ shledám ve vývoji společnosti. Například ve středověké angličtině toto slovo znamenalo oprostít se či osvobodit se od daně, cla, roboty nebo jiných povinností. Osvobození se považovalo za privilegium. Stát se svobodným, znamenalo získat výsadní právo – právo daného cechu, města, stavu. Míněni jedinci se považovali za úctyhodné a řádné občany. Do konce 16. století se na slovo „svoboda“ pohlíželo jako na vlastnost patřící výlučně bohatým a mocným. Ke svobodnému člověku patřil automaticky urozený původ, výchova, šlechtnost, velkorysost či velkomyslnost. Byla to zkrátka známka nadřazenosti. Postupem času charakter urozenosti vymizel, ale svoboda je stále považovaná za privilegium. Otázky o svobodě pak měly povahu sporů o tom, kdo může být ještě považován za svobodného v převážně nesvobodných podmínkách dané doby.⁸⁶

Pokud v historii měla svoboda výsadní postavení, na které každý občan nedosáhl a měla povahu nesouměrnosti ve společenských podmínkách, tak v okamžiku, kdy jsou si lidé formálně rovni, ztrácí svoboda něco (mnoho) ze svého výsadního práva. Přestává být

⁸³ Srov. Bauman, Zygmunt. *Svoboda*. S. 18.

⁸⁴ Srov. Bauman, Zygmunt. *Svoboda*. S. 18.

⁸⁵ Srov. Bauman, Zygmunt. *Svoboda*. S. 39.

⁸⁶ Srov. Bauman, Zygmunt. *Svoboda*. S. 18-19.

rozdělovacím prvkem jednoho stavu od druhého. Pojem svobody tak nabývá zcela nových hodnot. Může ztrácet známku prestiže, neboť se na ní nemusí pohlížet s obdivem či s touhou po ní, protože v takovém to případě na svobodu dosáhne každý člověk.

Už ne uvnitř národní společnosti – státu, ale v rámci celosvětové společnosti a globálního společenství dnes běží diskuse na toto téma.

Svoboda u dětí může být ohrožená absencí dohledu či pravidel, nebo vyvolaná strachem z opuštěnosti způsobený absencí opor ze strany rodiny, přátel, skupiny.

Jiný pohled na svobodu pozoruje opat primas Notker Wolf⁸⁷ knize *Miluji svobodu*. V ní přirovnává svobodu ke stavu, kdy člověk nemusí dělat to, co nechce.⁸⁸

V první řadě je možné „svobodu“ chápat jako svobodu od nátlaku. Je tím míněn fakt, že člověk nemusí vykonat to, co ho nutí činit násilnou vůlí druhý člověk. K takovým situacím opětovně dochází tam, kde existují mocenské vztahy například tedy v politickém a ekonomickém prostředí. Donucení má zde formu totálního omezení svobody. V takovéto situaci si člověk nemůže vytvořit život podle svých představ, hodnot a názorů.⁸⁹ V některých situacích se člověk musí podřídit společenským pravidlům a dobrovolně se tak vzdát svobody. Jinými slovy svobodně se podřídit nátlaku (povinný odvod daní – dobrovolně by člověk daně neplatil, ale chápe jejich smysl a tak se musí podřídit daňovým pravidlům).

Notker Wolf dále podotýká, že i když si svobodný člověk může dělat to, co chce, nemělo by jeho konání mít charakter svévole. Člověk by samozřejmě měl být ctizádnostivý, aktivní a měl by naplňovat své plány, ale za podmínky, že mají jeho plány povahu dobra, a ne jen toho, co si umane. Pak už by se jednalo dle autora o opak svobody, protože by šlo o okamžitou reakci člověka na podněty, který by se vymkl kontrole a byl by to projev zotročení vlastních instinktů.

⁸⁷ **Notker Wolf** (1940) - opat primas benediktinského řádu. Žije v centrále benediktinské konfederace v Sant'Anselmo v Římě. Wolf patří mezi účastníky debaty mezi jednotlivými vírami a účastnil se zasedání v Board of World Religious Leaders v Elijah Interfaith Institute. Mezi jeho česky vydaná díla patří: *Prokletý mobil: Postřehy o lidech a o životě* (2009), *Anděl v kurzu* (2011), *Dopřej si čas* (2011), *Sedm hlavních ctností* (2011), *Miluji svobodu* (2012).

⁸⁸ Podrobněji viz Wolf, Notker. *Miluji svobodu*. S. 11.

⁸⁹ Podrobněji viz Wolf, Notker. *Miluji svobodu*. S. 11-12.

Když bychom chtěli podle autora svobodu aplikovat do praxe v pozitivním slova smyslu, znamenalo by to možnost rozhodování se pro dobro a konání ho bez jakýchkoliv překážek.⁹⁰

S podobným názorem jsem se setkala u Baumana v díle *Svoboda* v kapitole *Klady a záporů svobody*, kde pojednává o touze po svobodě. Jinými slovy se zamýšlí nad otázkou: Co člověka přivádí k tendenci být svobodnější než je? Dle autora touha po svobodě vychází ze situace, v níž člověk prožívá útlak, „*tj. z pocitu, že se nemůžeme vyhnout tomu, co nechceme dělat ... nebo z pocitu, že nemůžeme dělat, co bychom chtěli ...*“⁹¹

Rovněž bych chtěla zmínit názor Gilla Lipovetskyho, který se nad lidskou svobodou zamýšlí v kontextu konzumentství. Autor je toho názoru, že výrazem současné lidské svobody je již zmíněné moderní (hyper)konzumentství. To si člověk svobodně zvolí jako obraný prostředek proti vnějšímu světu. Lidská dychtivost po spotřebě pramení ze strachu z nudné každodennosti, z pasivity a nečinnosti.⁹²

Můžu tedy shrnout, že svoboda je prostor, v němž člověku není bráněno v jeho jednání a myšlení. Jednání člověka zároveň nesmí zasahovat do svobody druhého jedince. V okamžiku, kdy člověk pociťuje omezení svobody, vzpírá se mu a touží po nezávislosti.

Ráda bych se v následující kapitole zamyslela nad omezeními, tvořící překážku ve svobodě člověka.

„*Svoboda je břemeno, břemeno rozhodování.*“

Erich Fromm

3.2 Zdroje nesvobody

V předchozí podkapitole jsem se uvedla, že člověk pociťuje potřebu svobody v případech, že je objektem útlaku. Považuji tak za důležité pokusit se identifikovat zdroje útlaku v dnešní době, a tak si snáze odpovědět na otázku: „*Touží člověk po svobodě i v dnešní pro nás svobodné době? Jaký charakter jeho vytoužená svoboda má?*“

⁹⁰ Podrobněji viz Wolf, Notker. *Miluji svobodu*. S. 11-12.

⁹¹ Bauman, Zygmunt. *Svoboda*. S. 64.

⁹² Lipovetsky, Gilles. *Paradoxy štěstí. Eseje o hyperkonzumní společnosti*. S. 78.

Zygmunt Bauman shledává zdroj útlaku v neuspokojení potřeby „přátelské vřelosti“. Dle Baumana jde o potřebu, která je v dnešní době intenzivněji pociťována v úzce spjatých skupinách nebo v párech. Právě díky dnešní silné potřebě jejího uspokojení se zvyšuje i riziko zdroje útlaku, když k naplnění nedojde, neboť dotyčné skupiny či páry jsou nabitě tak silným očekáváním, že je skoro nemožné ho naplnit.⁹³

Tento příklad se dá dle mého názoru zobecnit tak, že zdrojem útlaku může být nenaplnění jakékoliv potřeby. Jejich hierarchii a důležitost pro člověka jsem popsala v kapitole „2.2 Přirozené lidské potřeby“. Pocit neuspokojení nás pak jakkoliv svírá.

Zdroj útlaku může být i nejasný či neukotvený. Člověk cítí, že se s ním nejedná dle jeho představ, ale nenachází konkrétní osobu, která by toho byla příčinou. Člověk pak vinu zobecní a přesune na slovo „oni“, neboť neumí příčinu lépe pojmenovat.⁹⁴

Bauman hovoří o „sociálním útlaku“. Jeho příčinu vidí ve „*vadné organizaci společnosti*“⁹⁵

Člověk se cítí nesvobodný v okamžiku, když je pravidly jednání natolik sešněrován, že prožívá pocit útlaku. V dnešní době je člověk obklopený množstvím pravidel a „rytmy“, jenž musí dodržovat, že samotné jejich dodržování v něm může vyvolávat pocity útlaku. Mám tím na mysli třeba střídání pracovního dne a dne volna, dodržování splátkových kalendářů, požadavky společnosti na „to správné“ vzdělání, výkon v práci, dále podmínky společnosti na zařazení se do ní, apel na pěstování sociálního kapitálu, o němž jsem již zmiňovala a mnoho dalších. To vše může člověka enormně svazovat.

Tedy, ať má zdroj útlaku jakoukoliv podobu, útlak pociťujeme v okamžiku, kdy nemůžeme jednat podle svých zájmů.

Podle mého názoru by ideální společnost měla poskytovat všem svým členům takové jistoty a garance, že se budou cítit svobodně (důstojně) i lidé nacházející se pro ně v nesvobodné a tíživé situaci. Například senioři v domovech seniorů, děti v dětských domovech, utečenci, osoby bez přístřeší, zdravotně postižení, lidí finančně závislí na společnosti, děti v náhradní rodinné péči. Hovořím o ideálu, ale pokud se nám

⁹³ Srov. Bauman, Zygmunt. *Svoboda*. S. 64.

⁹⁴ Srov. Bauman, Zygmunt. *Svoboda*. S. 64-65.

⁹⁵ Bauman, Zygmunt. *Svoboda*. S. 66.

nepodaří popisovanému stavu přiblížit nebo budeme (finančně) rezignovat na jeho naplnění, nastane existenciální prohra.

Dle Baumana by se se střetem zájmů mělo počítat hlavně ve společnosti, kde je většina členů „sociálně neukotvená“. Členové jsou tak vystaveny tlakům, protichůdným požadavkům v různých oblastech napříč společností.

„Paradoxně ta společnost, která díky své funkční diferenciaci ponechává jedinci spoustu možností volby a činí jej skutečně „svobodným“ jednotlivcem, vytváří v masivním rozsahu prožitky útlaku.“⁹⁶

Společnost, která vůbec neomezuje a nedává přesná pravidla chování a jednání, ve skutečnosti občana ohrožuje, protože ten není společensky ukotvený a neví, co vše si může a nemůže dovolit – je **anomický**.

Václav Bělohradský hovoří o dnešní době jako o „technologickém prostředí“. Tento pojem popisuje ve své eseji *Malý příruční slovník globalizace: deset hesel k porozumění a obraně* a definuje ho jako formu světa, „v níž stále větší počet lidí může volit mezi stále větším počtem možností.“ Technologické prostředí nabízí člověku si svobodně zvolit nespočet možností od vlastních cílů, hodnot, přes náboženství, vlastní ideje až po místo pro život bez omezení vzdálenosti. Člověk může mít tropické ovoce celý rok, díky cestování si může zvolit zimu v létě a naopak. Jedná se o formu světa, kde není nic překážkou a slovo „příroda“ je považováno za hrozbu vědomí, že existuje něco, co by jeho nepřekonatelnost mohlo překonat.⁹⁷

To, že svoboda volby může člověku činit značné problémy, jsem naznačila již v kapitole „1.1 Atmosféra doby“, kdy jsem hovořila o přeinformovanosti publika medií, což z člověka činí jedince neschopného správně si zvolit věrohodné zdroje.

Tedy dalším zdrojem útlaku moderního člověka může být **neukotvenost** a nepřesně vymezené hranice jednání a **přemíra možností voleb**.

Za specifickou podobu útlaku považuji také tzv. totální trh. Totální trh má v díle Bělohradského národní, nadnárodní, etický i sociální rozměr a vynucuje si, aby vše, co je

⁹⁶ Bauman, Zygmunt. *Svoboda*. S. 66.

⁹⁷ Podrobněji viz BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Malý příruční slovník globalizace: deset hesel k porozumění a obraně*. In: *Eseje a úvahy* [online]. 2002 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://www.multiweb.cz/hawkmoon/slovník.htm>

„technicky možné“, bylo co nejrychleji „na prodej“. Člověku stanovuje jediný cíl a tím je „maximální spotřeba prodaného zboží“. Díky technologickému prostředí jsou náklady na přesun všeho (informací, znalostí, materiálu) minimální a tak totální trh skrývá skutečnou cenu konzumovaného zboží. Autor vidí problém v tom, že totální trh technicky určuje lidskou volbu, ta je člověku cíleně podsouvána. Totální trh znamená pro člověka nevědomý útlak v biologickém, morálním i sociálním měřítku.⁹⁸

Gilles Lipovetsky ve svých úvahách nalézá útlaku ve strachu lidí z „*mrtvých chvil*“.⁹⁹ Podle autora lidé dnešním konzumentstvím žijí své vjemy a podněty. Považují ho za nástroj pro nové zkušenosti a zážitky, díky nimž vjemy nestárnou a tak člověk může stále požívat přítomnost.¹⁰⁰

V moderní době tedy člověk trpí pocitem nejistoty a svázaností, z čeho mohou pramenit pocity nesvobody.

3.3 Obraz svobody moderního člověka

„Reklama nás učí, jak se chovat v konzumní společnosti.“

Oliverio Toscani

V případě, že si máme přiblížit obraz svobody moderního člověka, je nutné zmínit existenci moderního práva neomezující pouze osobní svobodu, ale hlavně pojmenovávající a chránící určitá práva a svobody všech členů společnosti, nacházející se v jeho součinnosti. Ty pak zakazují zásahy státu a jejich subjektům do vymezených sfér. Na základě této platformy postupně vznikl základní právní princip definující osobní svobodu v lidské společnosti. Lidskou svobodu tak můžeme v rámci společnosti omezit jen na základě a v mezích zákona. Jinými slovy řečeno, tam kde zákon mlčí, je člověk společensky svobodný.¹⁰¹

⁹⁸ BĚLOHRADSKÝ, Václav. Malý příruční slovník globalizace: deset hesel k porozumění a obraně. In: *Eseje a úvahy* [online]. 2002 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://www.multiweb.cz/hawkmoon/slovník.htm>

⁹⁹ Lipovetsky, Gilles. *Paradoxy štěstí. Eseje o hyperkonzumní společnosti*, S. 79.

¹⁰⁰ Lipovetsky, Gilles. *Paradoxy štěstí. Eseje o hyperkonzumní společnosti*. S. 79

¹⁰¹ Podrobněji viz HORÁK, Filip. *O svobodě* [online]. 28. 8. 2014 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <https://www.kzamysleni.cz/o-svobode/>

Postupem času se také dospělo k přesvědčení, že zásah do svobody člověka musí být nejen legální, ale i legitimní. Jinak řečeno, zásah musí být ospravedlněn společenskou potřebou a musí být racionální charakter. V případě, že by došlo ke ztrátě součinnosti člověka a jeho svobodou společností neopodstatněným důvodem, mohl by vzniknout vnitřní konflikt v člověku a v krizových a krajních situacích by mohl jeho konflikt zasáhnout i vnější svět.¹⁰²

Například Listina základních práv a svobod (dále též LZPV), jež je součástí ústavního pořádku České republiky, již v článku 1 ukazuje „*lidí jsou svobodní a rovní v důstojnosti i právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezczitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.*“¹⁰³ Ve článku 3 Listina zaručuje základní práva a svobody „*všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního či sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného ostavení.*“¹⁰⁴

LZPS svobodu člověka vymezuje právním rámcem v oblasti politické, národnostní a etnické, dále svobodu vymezuje v hospodářské, kulturní a sociální oblasti a v neposlední řadě v soudní a jiné právní ochraně.¹⁰⁵

Zvolený příklad legislativního dokumentu ilustruje operacionalizaci abstraktního pojmu a ideálu svobody a její hranice.

Erich Fromm v knize *Strach ze svobody* spekuluje nad námi získanými svobodami a přehodnocuje je v kontextu dnešní doby. Autor uvažuje například nad svobodou víry a projevu.

Svobodu víry chápe jako vítězství nad silami církve a státu a skutečnost, že člověku umožňuje přijímat vlastní vyznání víry. Autor dále prezentuje názor, že moderní člověk – nevěřící Tomáš jistým způsobem ztrácí schopnost věřit v cokoli, co by se nedalo dokázat empirickými metodami přírodních věd.¹⁰⁶ V jakém rozsahu tedy moderní člověk využívá zmíněnou svobodu?

¹⁰² Podrobněji viz HORÁK, Filip. *O svobodě* [online]. 28. 8. 2014 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <https://www.kzamysleni.cz/o-svobode/>

¹⁰³ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

¹⁰⁴ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

¹⁰⁵ Podrobněji viz Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

¹⁰⁶ Fromm, Erich. *Strach ze svobody*. S. 88-89.

Ráda bych upozornila na názor Pavla Řičana z knihy *Psychologie náboženství a spirituality* o tzv. desakralizované společnosti.¹⁰⁷ Chápe ji jako společnost, která je neschopná vidět za hranice a horizont našeho světa. Jak tedy nakládá moderní společnost se svobodou víry?

Moderní člověk ztrácí důvěru a zájem o víru, mající institucionální charakter církve. Podoba naší společnosti pak může vypadat jako ateistická. Zdání ale klame. Jak hovoří Zdeněk Vojtíšek¹⁰⁸ v knize *Příliš slabí ve víře*, česká společnost, není ateistická, jak by se na první pohled mohlo zdát. Vnímá jí spíše jako „proticírkevní“. Dále uvažuje o spiritualitě současných lidí, mající spíše implicitní charakter víry. Podle autora má dnešní spiritualita zkušenostní a zážitkový charakter. To znamená, že si lidé volí různé prvky z různých náboženství. Výběr je ovlivněn tím, co je pro daného člověka zajímavé, co mu nejvíce vyhovuje a je mu zároveň nejbližší.¹⁰⁹ Například duchovně hledající člověk dneška navštěvuje meditace, zároveň provozuje thajské bojové umění, jógu a současně je členem liturgického sboru.

Fromm se zaobírá svobodou projevu, díky té si člověk může myslet a projevovat se beze strachu ze sankce. Autor hodnotí moderního člověka jako jedince, nacházející ho se v situaci, kdy často zaujímá názor většinové společnosti a jeho myšlení není ničím jedinečné. Svě názory člověk často převezme, a poté považuje za vlastní, aniž by si to sám uvědomoval. Podle autora ale myslet originálně, sám za sebe, je základem pro nárokování si svobody projevu, aby nám nikdo jiný nemohl zasahovat do našich názorů.¹¹⁰

Na jedné straně jsme dychtiví po růstu svobody a neomezení, máme potřebu hájit tu porci svobody, jež jsme v průběhu dějin získali, ale na straně druhé jsme, jak říká Fromm, „*slepi k faktu vnitřního omezení, nutkavostem a obavám.*“¹¹¹

¹⁰⁷ Podrobněji viz Řičan, Pavel. *Psychologie náboženství*. S. 19-12.

¹⁰⁸ **Doc. PhDr. Zdeněk Vojtíšek, ThD.** (1963) - religionista, zabývající se především studiem kultů, sekt a nových náboženských hnutí. Je vedoucím katedry religionistiky na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy a zakládajícím čelem Společnosti pro studium sekt a nových náboženských hnutí. V roce 1988 stál při založení nakladatelství Dingir a je šéfredaktorem stejnojmenného religionistického časopisu Dingir. Jeho zaměření na katedře religionistiky jsou nová náboženská hnutí, současná žitá náboženství, mezináboženský dialog, milenialismus, náboženství a poradenství, náboženství a psychoterapie. Mezi jeho díla patří: *Netradiční náboženství u nás* (1998), *Hnutí Grálů* (2003), *Encyklopedie náboženských směrů v České republice. Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství* (2004), *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství* (2005), *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí* (2007), *Spiritualita v pomáhajících profesích* (20012).

¹⁰⁹ Podrobněji viz Vojtíšek, Zdeněk. *Příliš slabí ve víře*. S. 16-189.

¹¹⁰ Fromm, Erich. *Strach ze svobody*. S. 80-89.

¹¹¹ Fromm, Erich. *Strach ze svobody*. S. 88-89.

Opakem svobody může být nesvoboda či dle mého názoru otroctví. Právě otroctví dnešní doby připodobňuje Ruediger Dahlke v koncepci trhu bez hranic. Ten přispívá k dezintegraci společnosti - nelze se v něm spoléhat na jakékoli jistoty. Dahlke opírá své teze o současné situace ze světa, kde v nesvobodných podmínkách otroctví či nucených pracích odhadem žije na 200 miliónu lidí, kde je k vojenské službě donuceno přes 300 tisíc malých chlapců, kde je v Evropské unii sexuálně zneužíváno 250-500 tisíc cizinek, kde se nepřetržitě redukuje počet zaměstnanců a zároveň se zintenzivňuje produktivita.¹¹² Vše ve jménu **rychlého zisku, efektivity a blahobytu „některých“**.

Dívejme se na svět z ptačí perspektivy a v širším kontextu, abychom naplnili ideál lidí přemýšlejících, vážících si života, v němž žijeme a majících oči stále otevřené. Jen v takovém případě můžeme být dostatečně reflexivní, chápaví a nahlédnout, jak mimořádný dar je naší svoboda.

Člověk by měl brát v potaz, že je zapotřebí hájit nejen tradiční podoby svobody a bránit je od různých forem útlaku, ale dle Fromma je nezbytně nutné vytvořit svobodu nového druhu, díky níž budeme schopni naplňovat „*své vlastní individuální já, mít důvěru k sobě samému a v život.*“¹¹³

¹¹² Dahlke, Ruediger. *Čím onemocněl svět?: moderní mýty ohrožují naši budoucnost*. S. 69-92.

¹¹³ Fromm, Erich. *Strach ze svobody*. S. 89.

Jako příklad sporu o omezení svobody projevu bych ráda uvedla článek České televize.¹¹⁴

Box č. 3.3: Mantinely osobní svobody

Česká televize zveřejnila 4. 4. 2016 článek, ve kterém informuje o konfliktu při návštěvě čínského presidenta Si Ťin-pchinga, kdy měla policie zabavovat tibetské vlajky a bránit průběhu demonstrace za lidská práva v Číně a za solidaritu s Tibetem, jež měla probíhat 28. března na Hradčanském náměstí. Článek zdůrazňuje, že svoboda projevu a právo vyjádřit svůj (politický) názor a právo shromažďování vychází přímo z Listiny základních práv a svobod. Danému právu a svobodě údajně mělo být při události omezeno. Účastníci demonstrace podali stížnost na magistrát a chystají a chystají žalobu ke správnímu soudu.

K podobnému incidentu mělo dojít 17. listopadu minulého roku, kdy policie měla odmítnout k pamětní desce na Albertově pustit studenty, kteří chtěli uctít výročí Sametové revoluce. V té době měla proběhnout demonstrace na podporu prezidenta Zemana, za účasti bloku proti Islámu.

„Svoboda neznamená rovnostářství, nýbrž uznání různorodosti.“

Notker Wolf

3.4 Dílčí závěr

Fenomén svobody se dá dle mého mínění, jen stěží shrnout do několika vět. Pokusila jsem se nastínit, proč je člověk chtivý po svobodě a po jaké formě svobody dnešní jedinec asi touží.

Zabývala jsem se vnější a vnitřní svobodou. Do vnější svobody spadá vše, co se týče každodenního života a má co dělat s politickou sférou světa. Vnitřní svoboda pak patří jen danému jedinci a má charakter tužby, naděje a víry.

¹¹⁴ Zabavování tibetských vlajek nakázalo policejní vedení, píše Respekt. *Česká televize* [online]. 2016 [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1744306-zabavovani-tibetskych-vlajek-nakazalo-policejni-vedeni-pise-respekt>

Člověk obvykle pociťuje touhu po svobodě v okamžiku, kdy mu je bráněno v jeho zájmech a není respektována jeho důstojnost.

Vykreslila jsem možné zdroje útlaku, znemožňující člověku svobodně jednat. Zmínila jsem například neuspokojení osobních potřeb, útlaky vycházející ze společenského prostředí – rolová očekávání společnosti, diktát pravidel.

Moderní podoba svobody je vymezena moderním právem. Otázkou je, do jaké míry svůj dar dokážeme využívat ve prospěch společnosti a jejímu dalšímu vývoji? Existuje zde generace, která za svou svobodu nemusela bojovat a záleží na tom, jakou hodnotu své svobodě přikládá, neboť jak je známo, hodnota věci se u člověka vytváří na základě toho, co vše pro chtěnou věc musel obětovat a učinit.

I přes skutečnost, že v dnešní době člověk pociťuje potřebu svobody spíše v osobním měřítku a není zapotřebí v moderní společnosti pro svobodu přinášet oběti, je význam svobodu zcela nepostradatelný, neboť jen tak se naše společnost může dále tvarovat a zdravě vyvíjet. Jak tvrdí Notker Wolf „*každý rozvoj, včetně toho ekonomického, vědeckého, technického, je možný za jediného předpokladu, že existuje skutečná svoboda.*“¹¹⁵

¹¹⁵ Wolf, Notker. *Miluji svobodu*. S. 6.

4. Děti

Díky této kapitole se přesunu na druhou polovinu mé badatelské práce, shromažďující odpovědi na otázku: Co brání dětem ve štěstí?

Zde si vymezím věkovou hranici dětí, jejichž názory budu v práci prezentovat. Zaměřím se na hodnotovou orientaci dětí, na potřeby v daném věku, na jejich pohled na svět a dětská přání. Svá tvrzení budu opírat o poznatky Pavla Říčana, Oldřicha Marouška dále o výzkum z projektu Klíč pro život a o již existující diplomové práce, věnující se obdobným problémům.

Termín dítě je odborně vymezen a právně ukotven. Například v Ústavě o právech dítěte se již ve článku 1 definuje dítě jako „*každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo jinak.*“¹¹⁶

Pro svou práci jsem si vybrala věkovou etapu 6 – 15 let. Vymezená etapa lidského vývoje se dále rozděluje dle Pavla Říčana na mladší školní věk (od 6 do 11 věku) a období puberty (od 11 do 15 roku).

4.1 Mladší školní věk

Dle Říčana se jedná se o období velkých životních zlomů a změn. Nástup do školy určí dítěti nový způsob života na značně dlouhá léta. Předcházející období naplněné hrou je nahrazeno školní prací, učením a povinnostmi. Na dítě jsou kladeny větší nároky v kázni a musí se naučit odložit okamžité uspokojení potřeb na čas, kdy to vyučování umožňuje.¹¹⁷

Novou situací pro školáka je též sociální skupina, v níž se ocitl a kde se musí uplatnit. Jí se musí přizpůsobit, v ní musí obstát. Mladší školní věk je období relativně klidné, nebouřlivé a šťastné.¹¹⁸

¹¹⁶ Ústava o právech dítěte, č. 104/1991 Sb.

¹¹⁷ Říčan, Pavel. *Cesta životem. Vývojová psychologie*. S. 145.

¹¹⁸ Taktéž

Tělesný vývoj je sice rychlý, nikoliv však převratný. V mé práci nebudu tělesný vývoj dítěte mladšího školního věku více rozebírat, neboť není pro výsledky bádání a potvrzení hypotéz podstatný. Sexuální projevy jsou zatím slabé a skryté.

Období mladšího školního věku je ohraničené jedenáctým rokem, kdy končí období harmonie a nastává ostrý předěl. V oblasti psychického vývoje dítě prochází obdobím, kdy jsou pro něj podstatné především hmatatelné skutečnosti. Vytváří si první představy o svém povolání. Má představu, že školní práce ho vybaví dovednostmi umožňující mu být například pilotem, vynálezcem, mistrem světa. Jeho představa o životě je ještě značně naivní, je ovlivněna především rodinným prostředím, ve kterém dítě žije.¹¹⁹

Rozumový vývoj je v popisovaném období velmi progresivní, konkrétní myšlení se postupně mění na abstraktní. Myšlení se zrychluje, je více a více efektivní a hlubší. Dokáže logicky třídit a srovnávat. Velký rozvoj zaznamenává i řeč jak obsahově tak i formálně. Dítě tak dokáže rychleji vyjádřit své pocity, stavy i přání. Postupně si vytváří vztah k autoritám, respektuje jejich příkazy a koncem vytyčeného období by mělo dítě plně zvládat školní povinnosti a roli školáka. Velkou roli pro dítě v daném období hraje třída jako sociální skupina a učitel jako vůdce. Vytváří si první pevné vazby, možné již nazývat kamarádstvím. Rodiče by měli kvalitně nastavit způsob trávení volného času dítěte. Kroužky a koníčky by se dítěti měly vybírat přiměřeně vzhledem k jeho schopnostem a osobnímu tempu. V žádném případě by dítě nemělo být přetěžováno, nemělo by být zapojováno do rvavých sportů, vhodné jsou skupinové hry, esteticko-kulturní obory a významnou roli zde hraje zapojení čtenářských aktivit.¹²⁰

Významným prvkem pro vývoj dítěte je jeho rodinné zázemí. Zde okoukává vzorce chování mezi mužem a ženou. Rodina proto musí být prostorem pravdivým, upřímným a otevřeným. Zhruba každý pátý školák dnes žije v neúplné rodině. Nepřítomnost otců v rodinách nebo nepřátelství matky k předchozímu partnerovi mohou vážně ovlivnit pohled dítěte na svět. Dítě mladšího školního věku si začíná formovat vztah k práci. Dítě hledá zálibu ve vykonané činnosti, potřebuje za ní dostat odměnu, cítit, že jeho činnost byla užitečná a měla cíl. U chlapců se začíná projevovat technické nadání. Dítě v práci potřebuje zažít pocit, že je v ní dobrý, může soutěžit s ostatními členy týmu, může

¹¹⁹ Podrobněji viz Říčan, Pavel. *Cesta životem. Vývojová psychologie*. S. 145-145.

¹²⁰ Podrobněji viz Říčan, Pavel. *Cesta životem. Vývojová psychologie*. S. 152-156.

spolupracovat a musí dodržovat pracovní disciplínu. Jmenované složky značně pronikají do jeho psychického vývoje a do volných i pracovních vlastností.

Důležitou oblastí, která ovlivňuje psychický vývoj dítěte a pohled na svět je školní úspěšnost. Potřeba školního úspěchu je motivačním stimulem a zdravě zvedá sebevědomí dítěte daného miněného věku.¹²¹

Encyklopedie sociální práce od Oldřicha Matouška¹²² obsahuje Alanovu etapizaci života, jež vysvětluje mj. sociální charakteristiku školního věku a podotýká, že se v daném věku formují vrstevnické vtahy a pravidla skupinového chování. Roste význam kognitivního učení. Utvářejí se zájmy, postoje a vztah k zodpovědnosti. Zde převažuje fantazijní volba povolání.¹²³

4.2 Období pubescence

Podle Říčana se jedná o nejdramatičtější a nejzajímavější období dítěte. Velké tělesné změny a rychlý pohlavní vývoj dokážou značně vychýlit psychickou rovnováhu dospívajícího a dostávají ho do nových životních rolí. Mění se jeho postoje ke škole, stává se značným individualistou, ale zároveň týmovým hráčem.¹²⁴

V tělesném vývoji pubescenta dochází k viditelným změnám, mění se tělesné propozice, u chlapců hlas, začínají pracovat pohlavní orgány a celkově dochází k pohlavnímu dozrávání. S tím souvisí měnící se hodnotový systém, pohled na realitu a propuká vývoj heterosexuálních kontaktů.

Myšlení pubescenta dosahuje vysokých hodnot. Objevují se nově formální logické operace umožňující myslet nezávisle na obsahu. Proto se v myšlení objevují myšlenky typu „kdybych ...“. Dítě tak srovnává realitu s jeho ideály, má nové nápady a jeho myšlenkové operace umožňují uvažovat o jevu ve velkých hloubkách. Těžké je pro popisované období najít správný způsob trávení volného času. Dítě se osamostatňuje a přeje si konat věci

¹²¹ Podrobněji viz Říčan, Pavel. *Cesta životem. Vývojová psychologie*. S. 162-167.

¹²² **Doc. PhDr. Oldřich Matoušek, CSc.** - vysokoškolský učitel, vedoucí katedry sociální práce na Filosofické fakulty UK v Praze. Vydal knihy *Kontexty neuróz* (1986), *Rodina jako instituce a vztahová síť* (1993), *Ústavní péče* (1995), *Práce s rizikovou mládeží* (1996), *Základy sociální práce* (2001), *Metody a řízení sociální práce* (2003).

¹²³ Matoušek, Oldřich. *Encyklopedie sociální práce*. S. 230.

¹²⁴ Podrobněji viz Říčan, Pavel. *Cesta životem. Vývojová psychologie*. S. 169.

bez dohledu a dle své vlastní volby. Někteří pubescenti jsou velcí čtenáři, chlapci podléhají bojovým sportům, touží být nejlepší. Velkým tempem, ruku v ruce se rozvíjí jedincova fantazie, touží po tajemství a přitahují ho nebezpečné a nepoznané skutečnosti.¹²⁵

Pubescent může mít díky prudkému vývoji problém s vlastním přijetím. Hledá se a nepoznává se. Klesá jeho závislost na rodičích. Touha po nezávislosti může vést až ke vzpoře, proto se často vyskytuje u jedince pubescentní negativismus, popírající autority.

Dítě začíná být vzhledem k dospělým kritické, jde však o přirozený jev. Pubescent oplývá různorodými tajemstvími, je nad míru zvědavý a snaží se prorazit mezi své vrstevníky. Tato skutečnost rodinu i školu značně znepokojuje, neboť se dítě snaží začlenit za každých podmínek a volí pro to negativní prostředky. Jedinec v období pubescence nemá vyhraněné ideály o svém i pracovním životě, často je lehce ovlivnitelný a podléhá nepříznivým vzorům. Na konci tohoto období se na dítě klade nárok zvolit si profesní cestu, to pro něj bývá velmi náročné. Nerovnoměrný vývoj probíhá ve vztahových oblastech. Může docházet k nečekaným zvrátům v postavení dítěte ve školním kolektivu. Z dříve neoblíbených jedinců se mohou náhle stát vyhledávaní spolužáci a naopak.¹²⁶

Období pubescence je velice nevyrovnané a v častých intervalech proměnlivé.

V *Encyklopedii sociální práce* nalezneme tabulku Alanovu etapizaci života, jež popisuje sociální charakteristiku jednotlivých vývojových stádií. V období pubescence se formují vztahy mezi pohlavími, objevují se první záchvěvy osvobození se od rodiny. Vznikají mezigenerační konflikty, formují se zájmy a vzniká problém sociální identitou. A vznikají pokusy o volbu povolání.¹²⁷

4.3 Dílčí závěr

Mladší školní věk je doprovázen novými postoji dítěte k autoritám a povinností přicházející se vstupem do školy. Rozšiřuje se mu životní obzor, vstupuje do nové sociální skupiny, jež mu přináší role školáka, spolužáka a kamaráda. Tělesný vývoj je harmonický bez větších výchylek. Dítěti se také rozšiřuje komunikační schopnost, slovní zásoba

¹²⁵ Podrobněji viz Řičan, Pavel. *Cesta životem. Vývojová psychologie*. S. 169-178.

¹²⁶ Podrobněji viz Řičan, Pavel. *Cesta životem. Vývojová psychologie*. S. 184-189.

¹²⁷ Matoušek, Oldřich. *Encyklopedie sociální práce*. S. 230.

a logické myšlení, dítě začíná chápat pojmy času a prostoru. Dítě je stále závislé na rodičích, ale ve školním prostředí se musí naučit být zcela samostatné a být schopné se sebeovládat. V oblasti uspokojování potřeb a pocitu štěstí je v období mladšího školního věku podstatné harmonické rodinné soužití, pevné zázemí rodičů, pevné místo v rodinné hierarchii blízkých příbuzných a začíná být významné postavení dítěte ve školní skupině a školní úspěšnost.

Období pubescence je náročné pro upevňování vnitřní identity dítěte a také vlivem pohlavního dozrávání dospívání atakované hormonálními změnami. Hormonální změny s sebou přinášejí emoční labilitu, úzkosti a nejistoty, strachy ze sebe přijetí a méněcennosti. Koncem popisované vývojové fáze dochází k významným kognitivním změnám v abstraktním myšlení, ve vědeckém myšlení, přijetí skupinové identity a k první zamilovanosti. Vztah k rodičům se mění, dítě má potřebu se osamostatňovat, být nezávislé, vznikají časté vzpory, neboť dítě má pocit, že mu dospělí nerozumí.

5. Štěstí

V následující kapitole se zaměřím na fenomén štěstí, neboť je hlavním tématem druhé části bakalářské práce.

Nejprve se zaměřím na samotný pojem štěstí, jeho možné podoby a na význam štěstí pro jedince. Dále se budu věnovat současné podobě štěstí a jeho zjevným atributům. Své teze proložím myšlenkami Gilla Lipovetskyho, Aleny Slezáčkové. Mé úvahy dále obohatím o již existující bakalářské a diplomové práce, zabývající se podobným tématem a výzkumem z projektu „Klíč pro život“ a výsledky z projektu Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM).

5.1 Co to je štěstí?

Co vše si lze přestavit pod pojmem štěstí? Jakou představu mají o štěstí děti a jakou dospělí?

Jaké možné skutečnosti mohou bránit dětem v pocitu štěstí?

Jelikož neexistuje univerzální recept na vytvoření si prožitku spokojenosti, je těžké pojem štěstí definovat. V bakalářské práci „Chápání pojmu štěstí u mládeže“ hovoří Zdeňka Gratiarová o pojmu štěstí, jako o multidimenzionálním. Některé vědecké teorie dokážou popsat ukazatelé, směřující ke šťastnějšímu a kvalitnějšímu prožívání života.¹²⁸

Česká představitelka pozitivní psychologie doc. PhDr. Alena Slezáčková, Ph.D.¹²⁹ ve své publikaci *Průvodce pozitivní psychologií* hodnotí, že pozitivní psychologie jako věda je velice mladá a tak výzkumy o podobě štěstí jsou stále v procesu vzniku. Každý rok přinese nové hledisko, jak na lidské štěstí a spokojenost pohlížet. Dále autorka vysvětluje, že již v uskutečněných výzkumech je samotný termín štěstí různě

¹²⁸ Podrobněji viz Gratiarová, Zdeňka. *Chápání pojmu štěstí u mládeže*. S. 4.

¹²⁹ **Doc. PhDr. Alena Slezáčková, PhD.** (1972) - česká psycholožka působící v oblasti pozitivní psychologie, dále zakladatelka a koordinátorka Centra pozitivní psychologie v ČR, členka vedení International Positive Psychology Association a zástupce European Network for Positive Psychology v ČR. Mezi její díla patří: *Průvodce pozitivní psychologií* (2012).

pojmenováván. Můžeme se ve výzkumných studiích setkat s pojmem štěstí „*happiness*“, s osobní pohodou „*well-being*“ nebo spokojeností se životem „*life satisfaction*“. Jmenované termíny jsou pak často ztotožňované a brané za synonyma.¹³⁰

Jak jednotlivé termíny štěstí chápat se pokusím určit za pomoci psychologů.

Významný nizozemský psycholog Prof. dr. Ruut Veenhoven¹³¹ vymezuje štěstí jako „životní spokojenost“, a „*well-being*“ čili „osobní pohodu“. Šťastný člověk je podle něj ten, kdo pozitivně hodnotí svůj život v jeho komplexnosti.¹³²

Podle Gratišové lze obecně na štěstí pohlížet ve dvou dimenzích. Buď z pozice vnějšího spokojeného prožívání určité události, nebo jako vnitřní pocit blaženosti. Sem zařazujeme sousloví „být šťastný, mít šťastnou náladu“.

Americký psycholog Ed Diener¹³³ nalézá ve svých výzkumech koncepci zahrnující tři složky: subjektivní stav osobní pohody – zde člověk emocionálně hodnotí svůj život, dále racionální hodnocení spokojenosti v životě a poslední složka zahrnuje spokojenost v důležitých oblastech života – ve vztazích, v pracovních výkonech, v užívání si volného času.¹³⁴

Další možný termín jsem shledala v pozitivní emocionalitě. Její představitelkou je americká psycholožka Fredricksonová daný pojem charakterizuje jako pozitivní citové naladění.

Pozitivita patří mezi prvky, jež nejvíce působí na náš život (radost, vyrovnanost, naděje, klid, láska, úcta) a přispívá podle autorky ke kvalitnímu životu (ovlivňuje naše jednání a chování, má pozitivní vliv na zdraví a dlouhověkost). Fredricksonová neopomíná ani negativní emoce. I když se mohou zdát jako nepříznivé, ve skutečnosti jsou pro člověka stejně důležité. Autorka hovoří také o emoční inteligenci, tedy o schopnosti

¹³⁰ Slezáčková, Alena. *Průvodce pozitivní psychologií*. S. 138.

¹³¹ **Ruut Veenhoven** (1942) - nizozemský psycholog, patří mezi významné evropské představitelé pozitivní psychologie. Mezi jeho díla patří: *Research Fellow Award* (1997), *Best Annual SIR Paper Award* (2000), *Best Annual JOHS Paper Award* (2009).

¹³² Gratišová, Zdeňka. *Chápání pojmu štěstí u mládeže*. S. 5.

¹³³ **Ed Diener** (1946) - významný americký psycholog pohybující se v oblasti pozitivní psychologie. Mezi jeho díla patří: *Culture and subjectivewell-being* (2000), *Happiness* (2008), *Well-being and Public Policy* (2009), *International Differences in Well-being* (2010).

¹³⁴ Gratišová, Zdeňka. *Chápání pojmu štěstí u mládeže*. S. 9.

vnímat vlastní emoce. Považuje se jako nástroj pro dosažení cíle, vcítění se do druhých, ke vlastní motivaci.¹³⁵

Americký psycholog Martin E. P. Seligman¹³⁶, patřící mezi zakladatele a čelní představitele pozitivní psychologie, rozlišuje krátkodobý kladný pocit „momentální míru štěstí“ a trvalou „obecnou“ míru štěstí. Seligman také sestavil rovnici „opravdového štěstí“, do níž zařadil faktory utvářející lidské štěstí. Ve své koncepci vychází z vědeckého výzkumu.

Sestavená rovnice zní: $\mathbf{\check{S}} = \mathbf{K} + \mathbf{O} + \mathbf{V}$

$\mathbf{\check{S}}$ - reprezentuje trvalou míru štěstí. Jedná se o komplexní podobu štěstí jedince.

\mathbf{K} - obsahuje tělesnou konstituci a překážky, vyskytující se na cestě jedince ke štěstí. Jmenovaná oblast představuje geneticky danou náchylnost setrvat na určité úrovni vnímání štěstí. Oblast \mathbf{K} ovlivňuje asi z 50 % celkový pohled jedince na jeho štěstí. Z výzkumu vyplynulo, že člověk má z poloviny vrozené nastavené vnímání a prožívání štěstí. Jinými slovy řečeno, ať v životě jedince stane jakákoliv pozitivní či negativní událost například výhra peněz, vážná nemoc, ekonomický kolaps, rozpad rodiny, úrazy a následné ochrnutí, po určité době se jedinec vrací k nastavenému rozmezí pocitu štěstí. Například lidé po těžkém úrazu a následném ochrnutí se přibližně po roce vrací na svou původní hladinu štěstí.

\mathbf{O} - připodobňuje okolnosti vznikající v lidském životě. Zmíněná oblast ovlivňuje v 8 – 15 % rozměr štěstí. Patří do ní peníze, zdraví, manželství, společenský život, negativní emoce, věk, vzdělání, podnebí, rasu, pohlaví, náboženství aj.

\mathbf{V} - zastupuje faktory, jež jsou ovlivněné vůlí. Poslední oblast má až 40 % vliv na vnímání štěstí, neboť zahrnuje způsob našeho myšlení, postoje, hodnoty, pocity, chování, které lze naší vůlí korigovat.¹³⁷

Martin E. P. Seligman v pozdějších letech zahrnul do své koncepce kladné mezilidské vztahy a dosažení úspěšného výkonu.

¹³⁵ Gratiarová, Deňka. *Chápaní pojmu štěstí u mládeže*. S. 18-19.

¹³⁶ **Marin E. P. Seligman** (1942) - americký psycholog a profesor psychologie University of Pennsylvania. Mezi jeho díla patří: *Opravdové štěstí. Pozitivní psychologie v praxi* (2003), *Naučený optimismus. Jak změnit své myšlení a život* (2013).

¹³⁷ Podrobněji viz Seligman, Martin. *Opravdové štěstí*. S. 13-292.

Pokud bych měla shrnout Seligmanovu koncepci, tak obraz štěstí spočívá ve vyrovnaném nastolení všech tří zmíněných složek. Snažit se mít v rovnováze genetické dispozice pro vnímání a prožívání štěstí a možné negativní okolnosti v životě korigovat vlastním pozitivním pohledem na život, utvořenou kvalitní hierarchií hodnot jako žádaný stav jedince a žádané chování (opravdové kamarádství, pocit osobní jistoty, pohodlný či prospěšný život, společenské uznání, svobodu, vnitřní harmonii, zabezpečení rodiny, zralá láska)¹³⁸ a co nejintenzivnějším optimistickým chováním.

Výzkum z projektu Klíč pro život konkretizuje skutečnosti, jež ovlivňují míru štěstí u dítěte. Lze konstatovat, že pocit štěstí je závislý na rodině, ve které dítě žije, dosažené vzdělání rodičů, škole, kterou dítě navštěvuje, na využívání volného času, na kamarádech a vrstevnících, se kterými se dítě setkává. Z výzkumu je patrné, že v uvědomění si, jakou podobu u dítěte má, hrají velikou roli média. Media aktuálně děti upozorňují na věci, které ke štěstí potřebuje, na zážitky bez níž se dítě neobejde a podsouvají dítěti aktuální názor na vývoj společnosti.¹³⁹

Popisovaná koncepce M. E. P. Seligmana dle mého názoru uspokojivě zohledňuje jak všechny vnější předpoklady (věk, vzdělání, zdraví, pohlaví) tak i vnitřní individuální dispozice (geneticky dané vlohy či vůle) potřebné pro spokojený život. V případě, že bych měla propojit aspekty v Seligmanově rovnici a oblasti, jež zohledňuje výzkum z projektu Klíč pro život, musím konstatovat, že se výzkum zaměřuje na vnější podmínky života dítěte (rodina, škola, volný čas, kamarádi, media) jež ovlivňují dětské štěstí. Na genetické dispozice a vůli dítěte výzkum neklade důraz. Seligmanův model propojuje zároveň více oblastí, které by na sebe mohli vzájemně působit a tak porovnává trvalou míru štěstí komplexněji.

Ráda bych uvedla pro zajímavost výsledky výzkumu Spokojenost s životem z ledna 2016 z projektu Naše společnost, které realizoval Sociologický ústav AV ČR pod záštitou Centra pro výzkum veřejného mínění.

¹³⁸ Podrobněji viz Hierarchie hodnot. *Rodinné centrum Macek* [online]. [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.rcmacek.cz/news/hierarchie-hodnot/>

¹³⁹ Hodnotová orientace dětí ve věku 6-15 let: Klíč pro život. *Národní institut pro další vzdělání* [online]. Praha, 2011 [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/vyzkumy/236-hodnotove-orientace-deti-ve-veku-6-15-le.html>

Každý respondent odpovídal na otázku „*Jak jste celkově spokojen se svým životem?*“¹⁴⁰. Možností výběru odpovědí bylo celkem pět „*Velmi spokojen, spíše spokojen, ani spokojen, ani nespokojen, spíše nespokojen, velmi nespokojen*“¹⁴¹

Výsledkem výzkum bylo, že 67 % (dvě třetiny) české veřejnosti je se svým životem spokojena. Z toho je ale jen 13 % veřejnost „velmi spokojená“ a 54 % „spíše spokojená“, dále 20 % veřejnosti uvedlo odpověď „ani spokojená, ani nespokojená“ a 13 % veřejnosti se vyjadřuje jako nespokojené, v tom 11% „spíše“ a 2 % „velmi“.

Kdybychom se podívali na výsledky z předešlých let tak v roce 2015 bylo 10 % veřejnost „velmi spokojená“ a 51 % „spíše spokojená“ a 15 % nespokojené. Za rok 2014 odpovědělo 10 % respondentů, že jsou „velmi spokojení“ a už jen 49 % odpovědělo, že jsou „spíše spokojení“, 17% dotazovaných dále uvedlo, že spokojeni nejsou.

Z grafu zaznamenávající údaje od roku 2008 od roku 2016 se lze dále dobrat závěru, že za poslední dva roky spokojenost u české veřejnosti narostla. Předcházelo jí ale období znatelného poklesu v letech 2011 a 2012. Současná spokojenost s životem stojí z historického hlediska na výši.

Důkladnější rozbor naznačuje, že spokojenost s životem se zvyšuje s ubývajícím věkem, dále se zvyšujícím příjmem, studenti, učni, podnikatelé, vyšší odborní pracovníci a respondenti s čtyřčlennými a pětičlennými domácnostmi, méně spokojeni jsou pak důchodci, nezaměstnaní, rozvedení a dotazovaní žijící osaměle v jednočlenných domácnostech.¹⁴²

Dle mého názoru je zajímavá skutečnost, že méně šťastní jsou osamělí lidé, žijící v jednočlenných domácnostech a na druhou stranu dnes existuje trend lidí žijící „single“, jak jsem již zmínila. Lidé se obávají ublížení od druhých a tak se jím ve vztazích raději vyhýbají, ale žít osaměle člověku dostatečné uspokojení také nepřináší. Za možnou alternativu partnera se dají považovat sociální sítě, díky kterým se cítí člověk plný.

¹⁴⁰ ČERVENKA, Jan. Spokojenost s životem - leden 2016: Tisková zpráva. *Centrum pro výzkum veřejného mínění: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.* [online]. Praha, 2016, 1 [cit. 2016-03-30]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7501/f3/ov160208.pdf

¹⁴¹ ČERVENKA, Jan. Spokojenost s životem - leden 2016: Tisková zpráva. *Centrum pro výzkum veřejného mínění: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.* [online]. Praha, 2016, 1 [cit. 2016-03-30]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7501/f3/ov160208.pdf

¹⁴² Taktéž

5.2 Nástroje měření míry štěstí

Na tomto místě představím několik obecných metod pro zjištění míry štěstí u jedince. Jedna z nejstarších metod je *Happiness Measures*. Dotazovaní v ní odpovídají na otázku „Jak moc šťastně se obvykle cítí?“ přičemž škála odpovědí je od 0 (nešťastný) – do 10 (absolutně šťastný). Metoda *Psychap Inventory* se sestavena ze dvou sad dotazníků po 80 položkách. Obsahuje dotazy týkající se dosaženého osobního štěstí, postoje a hodnoty, jež směřují ke štěstí a dotazy zohledňující šťastný životní styl. Dále se využívá dotazník *Oxford Happiness Questionnaire* obsahuje obecné hodnocení spokojenosti s životem, citovou stránku štěstí. Nejpopulárnější metodou je osmnácti položkový dotazník osobní pohody *Psychological Well-being Scale* a dotazník pro prozkoumání úrovně životní spokojenosti *Temporal Satisfaction with Life Scale*. Další metodou je *Satisfaction with Life Scale*, *Bern Questionnaire of Subjective Well-being*, jež probádává šest elementárních oblastí osobní pohody: „pozitivní postoj k životu, prožívané problémy, somatické potíže, sebeúctu, depresivní nálady a radost v životě.“¹⁴³ . Novější metody jsou například *Orientation to Happiness*, ta obsahuje kognitivní i emotivní složky štěstí, dále pak dotazník *Psychological Flourishing Scale*, ten vychází k nové koncepci štěstí tzv. „*flourishing*“.

Verzi dotazníků existuje celá řada a stále nové a dokonalejší vznikají, proto aby se co nedokonaleji zachytily všechny možné stránky štěstí a také pro zachycení celkového štěstí jako souhrnného fenoménu.¹⁴⁴

5.3 Podoby dětského štěstí

Slezáčková v kapitole Štěstí a věk konstatuje, že průměrná míra štěstí jedince se dá přirovnat ke tvaru velkého písmena U: maxima je možno dosáhnout v rané dospělosti,

¹⁴³ SLEZÁČKOVÁ, Alena. Štěstí jako předmět vědeckého zkoumání pozitivní psychologie. *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity* [online]. 2012, 12 [cit. 2016-03-28]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/114429/P_Psychologica_14-2010-1_2.pdf?sequence=1

¹⁴⁴ Podrobněji viz SLEZÁČKOVÁ, Alena. Štěstí jako předmět vědeckého zkoumání pozitivní psychologie. *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity* [online]. 2012, 11-12 [cit. 2016-03-28]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/114429/P_Psychologica_14-2010-1_2.pdf?sequence=1

pak úroveň pomalu klesá a kolem třicátého roku života se opět odrazí ode dna a poté životní spokojenost opět stoupá.¹⁴⁵

Pro charakteristiku dětského štěstí použijí vzorec psychologa Seligmana $\check{S} = K + O + V$.

Výzkum věnuje pozornost faktorům patřící do veličiny O. Ostatní proměnné ze Seligmanovy rovnice do svého bádání nezahrnuje.

V první řadě výzkum sleduje vliv **rodiny** na míru dětského štěstí a to v následujících oblastech – v situaci v rodině, ve vzdělanostní úrovni rodiny, v ekonomické situaci rodiny, v úplnosti rodiny, ve vlastnictví předmětů a za důležité faktory navozující pocit štěstí považuje vlastnosti a postoje rodičů.¹⁴⁶

Výzkumy ukazují, že přibližně třetina dětí žije s rodiči v jejich mimomanželských vztazích. Většina rozvodů se uskuteční před dvanáctým rokem trvání manželství. Pokud v takto ukončeném vztahu žije jedno či více dětí, rozvod rodičů je zasáhne v době raného dětství nebo v pubescenci. Přičemž psychologové považují tato dvě období důležité pro tvorbu vzorů pro budoucnost a náhledu na partnerský život. Pokud do rodičovského života zasáhne nový partner, jsou narušeny vazby a ohrožena stabilita psychického vývoje dítěte. Na tento fakt se váže i možnost i příchod nevlastních sourozenců. Příchod nových členů rodiny pocit štěstí u dítěte značně ohrožuje.¹⁴⁷

Sociálně-ekonomická situace v rodině ovlivňuje reálné možnosti rodin. Jejich naplňování volného času, financování volnočasových aktivit a nákup hmotných statků, čím je dítě starší, tím více ukazuje své štěstí právě v realizaci těchto potřeb. Rodiny s lepší socioekonomickou situací vytvářejí dětem lepší podmínky k životu, více se o ně zajímají a děti uvádějí, že jejich rodičům více záleží na školních výsledcích, zajímá je jejich názor, doma je méně hádek. V takových rodinách se cítí šťastnější.¹⁴⁸

Úroveň štěstí u dětí souvisí se vzděláním rodičů. Výzkumy dokazují, že velkou roli v dětském uspokojení hrají vlastnosti rodičů, formující poté vlastnosti dětí. Podstatné pro štěstí dítěte je typ rodinné výchovy – autoritativní, neautoritativní, liberalistická, ochránářská.¹⁴⁹ Pro děti je dále podstatné kolik času tráví s rodiči. S rostoucím věkem

¹⁴⁵ Slezáčková, Alena. *Průvodce pozitivní psychologií*. S. 139.

¹⁴⁶ Národní institut pro další vzdělání. *Klíč pro život*. S. 25-42.

¹⁴⁷ Národní institut pro další vzdělání. *Klíč pro život*. S. 26-27.

¹⁴⁸ Národní institut pro další vzdělání. *Klíč pro život*. S. 30-31.

¹⁴⁹ Národní institut pro další vzdělání. *Klíč pro život*. S. 34-35.

se množství času strávený s rodiči snižuje. Výzkum dokonce pojmenovává aktivity – televize, společenské hry, koníčky, povídání, učení, společné jídlo.¹⁵⁰ Zvláště důležité je trávení času při společném stravování, kdy dochází ke společné komunikaci, dítě přijímá vzorové chování i stravovací návyky a pocit, že o jeho výživu a růst mají jeho rodiče zájem.¹⁵¹

Ve výzkumu lze najít tyto hodnoty: u desíletých dětí téměř 90 % jí společně s rodiči. U patnáctiletých je to již jen 73 % dětí a stejným způsobem klesá vzhledem k rostoucímu věku dětí délka času stráveného společně s rodiči.¹⁵²

Dalším faktorem, ovlivňující hladinu dětského štěstí, je **škola a školní docházka**. Výzkum hovoří o vzájemném vztahu dětského jedince a pedagogů, dále pak o vztahu dítěte ke školnímu prostředí a spolužákům. Ve výzkumu¹⁵³ se objevují veličiny: nuda, stres, ošklivé chování, kamarádi, milí učitelé, praktické věci.¹⁵⁴

Významnou kapitolou výzkumu je **trávení volného času**, jelikož je důležitou součástí života dítěte, poskytující mu prostor k poznávání sebe samého i ostatních, k poznávání světa, života. Volný čas umožňuje seberealizaci v činnostech na základě svých potřeb, zájmů, představ, schopností a aspirací. Ve volnočasových činnostech dítě zraje, učí se a vytváří si vazby k životnímu prostředí a jedincům v něm žijících. Výzkum sleduje také roli osob, se kterými dítě volný čas tráví. Ty potom přímo ovlivňují štěstí získané z mezilidských vztahů. Výzkum jmenuje tyto skupiny osob: kamarádi ze školy, kamarádi mimo školu, kamarádi z internetu, sourozenci, rodiče, prarodiče, sám, někdo jiný. Další z činitelů, které mají vliv na spokojenost dítěte, jsou media: televize, tisk, internet.¹⁵⁵

Poslední z faktorů naplňující pocit štěstí dítěte jsou jeho **hodnoty, vzory a životní postoje**, protože sehrávají významnou roli v socializaci jedince, při jeho zařazování do společnosti, do společenských skupin a do přijímání společenských rolí. Když dokáže dítě pojmenovat, co je pro něho důležité, dokáže zhodnotit jak je šťastné. Výzkum¹⁵⁶ mezi životní priority dítěte od 6-9 let řadí: šťastnou rodinu, dobré přátele, dobré výsledky ve škole, slušné chování, pomáhání druhým, ochranu přírody, dostatek peněz, hezký vzhled, úspěch

¹⁵⁰ Národní institut pro další vzdělání. *Klíč pro život*. S. 51.

¹⁵¹ Podrobněji viz Národní institut pro další vzdělání. *Klíč pro život*. Graf č. 47. S. 52.

¹⁵² Národní institut pro celoživotní vzdělání. *Klíč pro život*. Graf č. 48. S. 52.

¹⁵³ Národní institut pro celoživotní vzdělání. *Klíč pro život*. Graf č. 66. S. 67.

¹⁵⁴ Národní institut pro celoživotní vzdělání. *Klíč pro život*. S. 60-67.

¹⁵⁵ Národní institut pro celoživotní vzdělání. *Klíč pro život*. Graf č. 86. S. 80.

¹⁵⁶ Národní institut pro celoživotní vzdělání. *Klíč pro život*. Graf č. 146. S. 120.

ve sportu, být slavný. Autoři výzkumu pro věkovou skupinu 10-15 let doplňují předchozí výčet priorit o další priority: zájem o politiku, víra v boha, značkové oblečení, hodně peněz, mít partnera.¹⁵⁷ Výzkum vyzdvihuje roli vzorů a idolů.¹⁵⁸

Na tomto místě bych ráda uvedla příklad stylu života a podoby štěstí dospívající generace a názor, proč je potřebné se o ní zajímat hlouběji.¹⁵⁹

Box 5. 4: Nová generace

Česká televize 10. 4. 2016 uveřejnila článek, ve kterém se zabývá dnešními dospívajícími dětmi. Mladiství v současné době charakterizuje jako generaci, která tráví tisíce hodin ročně u počítače a mobilů, Dále rozebírá generaci *ypsilón*, *What*. Článek upozorňuje na mezinárodní multimedialní projekt *Generation What?*, který se nachází v realizační fázi. Daný projekt ve spolupráci se Sociologickým ústavem Akademie věd se pokusí vytvořit profil současného mladého člověka na základě dotazů zaměřených na politiku, náboženství, společnost, média, soukromí život i kariéru.

Potřeba tvorby tkví ve skutečnosti, že z nové generace budou pocházet ti, kteří budou určovat směřování země a stanovovat pracovní sílu, a proto je důležité o ní, co nejvíce vědět. Cílem projektu je zhotovit autoportrét příslušníků této generace a nechat ho promluvit „*o sobě, rodině, přátelích, společnosti, hrozbách a touhách.*“

Ve spojitosti projektu vznikne také celovečerní televizní dokument zaměřený na zmíněnou problematiku.

5.4 Proč nejsou některé děti šťastné? A proč jsou nešťastné?

Překážky v pocitu štěstí, které lze mohou vycházet od osobnosti dítěte, jeho úspěšnosti ve škole a v roli, kterou hraje v kolektivu. Dále pak z jeho rodinného života.

Z výzkumu lze dovodit, že dítě v pocitu štěstí může negativně ovlivňovat například tělesný handicap, onemocnění, popřípadě zdravotní omezení, dále pak jeho vzhled, zařazení

¹⁵⁷ Národní institut pro celoživotní vzdělání. Klíč pro život. S. 123.

¹⁵⁸ Národní institut pro celoživotní vzdělání. Klíč pro život. S. 118-151.

¹⁵⁹ Mileniáni, sametové děti, what? Velký průzkum mapuje současné mládí. *Česká televize* [online]. 2016 [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1749442-mileniani-sametove-deti-what-velky-pruzkum-mapuje-soucasne-mladi>

do kolektivu, školní neúspěch, oblíbenost, negativní události v rodinném životě, špatná finanční situace rodiny, absence některých funkcí rodiny¹⁶⁰, patologické jevy v rodině (rodič ve vězení, drogová závislost některého člena rodiny, prostituce, kriminalita, násilí v rodině aj.). Popřít se nedá ani neúplnost rodiny, matky samoživitelky, střídavá péče nebo náhradní rodinná péče jak konstatuje Marie Vágnerová¹⁶¹ ve své knize *Psychopatologie pro pomáhající profese*.¹⁶²

Projekt Klíč pro život¹⁶³ upozorňuje na konflikty v souvislosti s věkem. Na otázku, zda přicházejí s nějakou osobou děti do konfliktu, byly dotazované děti ve věku 10 – 15 let, tedy v případě mého vymezení vývojového stádia především děti v období pubescence. Děti mladšího školního věku by byly ve svých odpovědích ovlivněné aktuálními emocemi a aktuální situací. Dotazovaní měli na výběr z odpovědí: „*kamarád/ka, sourozenci, matka, otec, jiný příbuzný, vedoucí kroužku, učitel/ka*.“¹⁶⁴

Z výzkumu se lze dozvědět, že nejvíce střetů mají děti s matkou, dále sourozenci, otcem, vyučujícím a s kamarády. Dále výzkum vysvětluje, že častý konflikt s matkou je zapříčiněný čas, který tráví právě s matkou, výchovné požadavky, které matka od dítěte vyžaduje a široké spektrum problémů, které matka s dítětem řeší. Dále mají s matkou konflikt především dívky, díky procesu vymezování se vůči matce a vzájemné rivalitě. Konflikty s rodiči mají dle výzkumu ale spíše banální charakter a pro správný vývoj dítěte jsou potřebné, neboť se prostřednictvím nich prosazuje, ale i učí kompromisům, toleranci a respektu. Konflikty se sourozenci mají podobný ráz jako střety s matkou, také kvůli časté interakci. Na jedné straně jsou dané střety se sourozenci triviální povahu na druhé straně jim, ale děti připisují důležitost. V případě, že jde o sourozence s velkým věkovým odstupem, hlavní důvod hádek tkví v neochotě starších sourozenců, hrát si s dítětem nebo mu věnovat větší pozornost. Časté konflikty mají děti s kamarády.

Výzkum¹⁶⁵, který vyhodnocuje konflikty v souvislosti se socioekonomickým statutem, ukazuje, že nejčastější konflikt s matkou a kamarády mají děti z rodin s nižším

¹⁶⁰ Podrobněji viz Národní institut pro celoživotní vzdělání. *Klíč pro život*.

¹⁶¹ **Prof. PhDr. RND.R. Marie Vágnerová, CSc.** (1946) - česká psycholožka, přední představitelka v oblasti pedopsychologie, vývojové psychologie a psychopatologie. Mezi její díla patří: *Psychologie a pedagogika* (1988), *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří* (2000), *Psychopatologie pro pomáhající profese* (2004), *Základy psychologie* (2007).

¹⁶² Podrobněji viz Vágnerová, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. S. 59-757.

¹⁶³ Národní institut pro celoživotní vzdělání. *Klíč pro život*. Graf č. 42. S. 48.

¹⁶⁴ Národní institut pro celoživotní vzdělání. *Klíč pro život*. S. 48-50.

¹⁶⁵ Národní institut pro celoživotní vzdělání. *Klíč pro život*. Graf č. 43. S. 49.

socioekonomickým postavením. Následně konflikt s vyučujícím ve škole pocítují také děti s nízkým socioekonomickým statusem, ale i děti z rodin situovaných velmi dobře. Výzkum na to předkládá vysvětlení, že konflikt dětí z hůře situovaných rodin, pramení z menšího zájmu rodičů o děti samotné, jenž s sebou přináší i horší školní prospěch a menší zájem o výchovu dětí, které následně nemusí umět přijímat autoritu vyučujícího. Děti z dobře situovaných rodin se střetávají s vyučujícím především kvůli „aroganci“ a „frajerství“.¹⁶⁶ Skutečnost, že nejméně konfliktů mají děti s vedoucím kroužku, je následkem nízkým časovým rozmezím, jenž dítě s vedoucím tráví.

Výzkum také uvádí, že děti se s konflikty nejvíce svěřují právě matce, otci a kamarádům. Tento fakt se ale mění v kontextu věku. Nejmladší děti (6 – 9 let) se svěřují matce v 71 % a naopak nejstarší děti (13 – 15 let) už jen ve 43 %. Kamarádům se nejmladší jedinci svěřují ve 21 % a nejstarší jedinci již ve 37 %. Z výzkumu se lze dočíst, že podmínkou pro svěřování se rodičům dětí závisí na socioekonomické situaci rodiny.¹⁶⁷

Výzkum potvrdil fakt, jak důležitou roli ve šťastném životě dítěte hraje zdravá rodina a její socioekonomická situace.

¹⁶⁶ Národní institut pro celoživotní vzdělání. Klíč pro život. S. 49.

¹⁶⁷ Národní institut pro celoživotní vzdělání. Klíč pro život. S. 48 – 49.

Zde bych uvedla příklad pro rekonstrukci myšlenky, že pro správný vývoj dítěte a formování jeho osobnosti je velice důležitá adekvátní pozornost věnovaná dítěti ze strany rodičů, neboť jejich malý zájem a nedostatečný čas na dítě a jeho výchovu se promítne ve společenském prostředí. Zdrojem je článek z portálu České televize¹⁶⁸

Box 5. 5: Důsledky nedostačující pozornosti rodičů směrem k jejich potomkům

Česká televize prezentuje článek z 11. 4. 2016 s titulem Školní inspektor: za neřešenou šikanu jsou zodpovědní učitelé, ale i rodiče.

Článek upozorňuje na skutečnost, že za šikanu ve škole nenesou zodpovědnost jen samotní učitelé a žáci, ale i rodiče, které by měli zvýšit pozornost o své děti a o výchovu jejich dětí. Školní inspektor Ondřej Anderys ve článku podotýká, že je také těžké najít hranici mezi šikanou a pouhou pubertáckou drzostí. Článek také upozorňuje, že ne vždy musí být oběti slabší děti, ale i kantoři, kteří se jimi stávají čím dál častěji. Anderys shrnuje, že v mnoha případech sporů učitele s žákem nepramení přímo z šikany, ale z drzosti dětí směrem k učitelům. Dle Anderyse se drzé chování dětí objevuje ve školách velice častý a právě rodiče jsou za tento negativní jev zodpovědní.

Právě rodiče mohou ve velké míře přispět v boji proti negativním jevům týkajících se jejich dětí a společnosti.

5.5 Dílčí závěr

Dle výsledků výzkumu projektu Klíče pro život lze shrnout, že na zdánlivě jednoduchou otázku: „*Jsem šťastný v životě?*“¹⁶⁹, na niž měli respondenti vybrat odpověď ze škály: „*rozhodně ano, spíše ano, spíše ne, rozhodně ne*“¹⁷⁰, se velmi složitě odpovídá.

Děti mají problém specifikovat, zda se cítí šťastně a v čem štěstí shledávají. Jak při dotazníkovém výzkumu, tak i při rozhovorech ve skupinách děti velmi těžko na dotazy toto typu odpovídaly. V kvantitativní části výzkumu bylo zjištěno,

¹⁶⁸ Školní inspektor: Za neřešenou šikanu jsou zodpovědní učitelé, ale i rodiče. *Česká televize* [online]. 2016 [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1751332-skolni-inspektor-za-neresenou-sikanu-jsou-zodpovedni-ucitele-ale-i-rodice>

¹⁶⁹ Národní institut pro celoživotní vzdělání. Klíč pro život. S. 141.

¹⁷⁰ Taktéž

že se vzrůstajícím věkem dotazovaných klesá počet odpovědí, kdy se respondenti cítí být v životě rozhodně šťastni. Šťěstí dítěte je i dle výzkumu projektu ovlivněno výší vzdělání rodičů a socioekonomickým statutem rodiny. „*Čím lépe je rodina situována a čím vyššího vzdělání rodiče dítěte dosáhli, tím častěji respondent uvedl, že se cítí být v životě rozhodně šťastný.*“¹⁷¹

¹⁷¹ Národní institut pro celoživotní vzdělání. Klíč pro život. S. 142.

6. Možnosti řešení

„Opakem lásky není nenávisť, ale lhostejnost.“

Robert Fulghum

Doc. Slezáčková zmiňuje harvardského psychologa T. Ben-Shahara, jenž prohlašuje, že ve své práci shledává primární cíl v klientově štěstí, neboť „*touha po štěstí*“¹⁷² zpravidla udává klientovu (různorodě vyjádřenou) zakázku. Za pomoci provedených výzkumů lze klienta pozitivně a cílevědomě nasměrovat správnou cestou, dojít k efektivní intervenci v individuální, párové či skupinové práci a tak snáze naplnit klientovu zakázku.¹⁷³

T. Ben-Shahar smýšlí v kontextu své profese jako psychoterapeut, ale podle mého mínění se může zmíněné stanovisko zobecnit na všechny pomáhající profese.

Znát podobu štěstí klienta je důležité i v sociální práci, neboť i sem lidé přicházejí se svou zakázkou a očekávají pomoc s jejím řešením. Sociální pracovník na základě svých kompetencí předloží klientovi nabídku a společně se tak snaží naplnit zakázku.

Možnosti řešení shledávám ve správně zvolených preventivních programech pro kvalitní využívání volného času u dětí a mládeže a předcházení patologických jevů, aby se dítě cítilo šťastné a nemuselo se stát klientem sociální práce.

Uvědomuji si skutečnosti, že společnost má jen malou možnost zasahovat do rodinného života dítěte a jeho uspokojování potřeb v ní. Pole působnosti, kde lze pomoci s naplněním pocitu štěstí je vzdělávání, volnočasové aktivity, kvalita medií a včasná diagnostika krize rodiny ze strany odborníků.

¹⁷² SLEZÁČKOVÁ, Alena. Štěstí jako předmět vědeckého zkoumání pozitivní psychologie. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* [online]. 2012, 15 [cit. 2016-03-28]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/114429/P_Psychologica_14-2010-1_2.pdf?sequence=1

¹⁷³ Podrobněji viz SLEZÁČKOVÁ, Alena. Štěstí jako předmět vědeckého zkoumání pozitivní psychologie. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* [online]. 2012, 15 [cit. 2016-03-28]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/114429/P_Psychologica_14-2010-1_2.pdf?sequence=1

Já v roli budoucího sociálního pracovníka mohu otázku štěstí uchopit ve vztahu partnerství se vzdělávacími a volnočasovými institucemi, ve spolupráci s neziskovými a církevními organizacemi, v jejichž gesci realizace výchovy, vzdělání, volnočasové aktivity a odborná pomoc v okamžiku, kdy se v životě dítěte objeví problémová nebo krizová situace, ohrožující jeho pocit štěstí. Jako budoucí sociální pracovník mohu tuto hypotézu naplňovat podle zákona o sociálních službách 108/2006 v těchto druzích sociálních služeb: služby sociální prevence a sociální poradenství.¹⁷⁴

Realizátoři projektu Klíče pro život docházejí k závěru ve dvou rovinách. V první rovině zdůrazňují nutnost zabývat se překážkami bránící dětem ve štěstí a ve druhé poskytují informace pro pracovníky s dětmi a mládeží, pro akademickou i odbornou veřejnost pro sestavování návrhů na pozitivní legislativní opatření a pro využití výsledků a jejich aplikace v mnoha vědních zabývajících se zdravým vývojem jedince.¹⁷⁵

Z bádání vyplývá, že by sociální pracovníci měli věnovat zvýšenou pozornost dětem z rodin s nižším vzděláním rodičů a dětem ze sociálněekonomicky slabých rodin, protože samotné děti nedokážou své štěstí popsat, a proto nevědí, jak jej naplnit. Stávají se tedy ohroženými a je na podpůrných institucích a v nich pracujících odbornících pomoci popisované skupině dětí s naplněním všech faktorů, štěstí utvářejících. Jinými slovy řečeno: děti, které nevědí, co štěstí je, nedokážou hodnot štěstí dosáhnout a je tedy na odbornících, aby jim s dosažením štěstí pomohli prostřednictvím splnění všech potřebných faktorů. Z těchto důvodů je nutné, aby sociální pracovníci pracující s dětmi, měli přesnou představu, jak má štěstí dětí vypadat, a co vše jej ovlivňuje. Je na nich „nešťastným dětem“ pomoci najít cestu ke štěstí. Například vhodnou náplní volného času a sociální prevencí (dostatečné množství nízkoprahových klubů)¹⁷⁶, hledáním rozvoje sociálních vazeb (komunitní centra)¹⁷⁷ kvalitní sanací rodiny, dohled nad školní docházkou (Orgán sociálně-právní ochrany dětí)¹⁷⁸, pomoc v nouzi (linky bezpečí)¹⁷⁹, nacházení vhodných vzorů a hodnot (sociální poradenství)¹⁸⁰.

¹⁷⁴ Zákon o sociálních službách., č. 108/2006 Sb.

¹⁷⁵ Klíč pro život. S. 11.

¹⁷⁶ Zákon o sociálních službách., č. 108/2006 Sb.

¹⁷⁷ Zákon o sociálních službách., č. 108/2006 Sb.

¹⁷⁸ Zákon o sociálně-právní ochraně dětí., č. 359/1999 Sb.

¹⁷⁹ Zákon o sociálních službách., č. 108/2006 Sb.

¹⁸⁰ Zákon o sociálních službách., č. 108/2006 Sb.

Kvalita života je dle *Encyklopedie sociální práce* indikátor zdraví, tj. „fyzické, duševní a sociální pohody.“¹⁸¹ Všechny tři dimenze bychom v práci s dětmi měli zohledňovat a snažit se o jejich naplnění.

Při studii odborných materiálů a společnosti jsem došla k závěru, který je ve shodě s výsledky výzkumu projektu Klíče pro život, že oblast věnující se pocitu štěstí u dětí a mládeže, je zatím značně neprobádaná. Dostatek věrohodných podkladů ve společnosti a v odborných kruzích chybí, a proto je velice těžké sestavit hodnotný systém práce s dětmi, ať už v oblasti školní i mimoškolní, v oblasti práce s rodinou a v prostoru osvěty.¹⁸²

Současná společnost by se měla zaměřit na dostatečnou osvětu, týkající se pocitu štěstí u dítěte a jeho naplňování, jedině tak může zajistit dostatečné množství jedinců, jež vstoupí do dospělosti vyrovnaní v harmonickém stavu.

¹⁸¹ Matoušek, Oldřich. *Encyklopedie sociální práce*. S. 223.

¹⁸² Národní institut pro celoživotní vzdělání. *Klíč pro život*. S. 11.

Závěr

Během jednotlivých etap tvorby závěrečné práce jsem získala celou řadu materiálů, díky kterým jsem mohla charakterizovat a problematizovat cíleně vybrané pojmy. Zjistila jsem a potvrdila svůj vstupní předpoklad, že asi nejtěžší bude relativně stručně formulovat podstatu modernity. Zároveň musím potvrdit, že těžké bylo naplnit zvolený název bakalářské práce. Nebylo jednoduché najít dostatek zdrojů pro objasnění podstaty a podoby dětského štěstí. Neexistují totiž téměř žádné srovnávací studie zabývající se podobným tématem u mnou zvoleného věkového vzorku, kupodivu.

Při práci se mi nakonec podařilo charakterizovat atmosféru dnešní doby, a to s použitím teorií vybraných autorů a příkladů ze života dnešní české společnosti. Asi nejjednodušší bylo definovat vývojové stádium dětí, naopak nejtěžší se mi jevilo pokaždé shrnout kapitolu s připojením vlastního hodnotícího názoru. Velmi mne obohatil přístup mého vedoucího práce, neboť pokaždé rozšířil můj pohled na věc a dokázal zasadit téma do zajímavých interpretačních rámců. Došla jsem k zjištění, že je velice náročné jednoznačně pojmenovat překážky v dětském štěstí, jelikož jich je mnoho a každé dítě - originál - má jinak uspořádanou jejich váhu.

V průběhu badatelské činnosti jsem dospěla k několika důležitým dílčím závěrům. V první kapitole bylo podstatným zjištěním, že modernita zasahuje do všech oblastí lidského života a člověka nutí být neustále v pozoru, aby mu doba tzv. neutekla. Původním jevem modernity jsou společenské změny, dále pak jejich rozměr a rychlost. V životě člověka je důležité dosažení vnější i vnitřní svobody. V sociální práci svoboda úzce souvisí s respektováním každého jedince a s jeho důstojností. Proto je základem práce každého sociálního pracovníka znalost a dodržování etického kodexu. Asi nejlépe se mi stanovovaly dílčí závěry v kapitole „Nejistota“, protože se zaměřila na popis přirozených potřeb člověka. Ty jsou v dostupné literatuře relativně přesně definované, a tudíž se s tradičními koncepty jednoduše pracuje. Uspokojování lidských potřeb odborníci považují za velmi významné pro chování jedinců a pro navození pocitu štěstí. Lidské potřeby mají pevně danou strukturu a jejich naplňování vyvolává kladné a záporné emoce. Ty se poté podílejí na hladině pocitu úspěšnosti člověka a jeho stavu štěstí. Faktorů ovlivňujících naplňování potřeb je mnoho, zrovna tak jako elementů ovlivňujících dosažení pocitu štěstí. Mezi nejvíce zmiňované faktory patří stav rodiny, škola a úspěšnost při školní

docházce, využívání volného času, vlastnosti rodičů, dosažené vzdělání rodičů, sociálně ekonomická úroveň rodiny.

Překvapivým zjištěním pro mne bylo, že pocit štěstí u dětí je ovlivněn úrovní vzdělání rodičů a ekonomickou situací rodiny. Domnívala jsem se, že štěstí se dostaví také u dětí, které nežijí ve finančně dobře situovaných rodinách.

Na tuto práci si dovoluji nahlížet jako na platformu pro další odborné bádání a materiál sloužící jako podklad k novému výzkumu sloužícímu potřebám sociální práce zaměřené na dětskou populaci.

Seznam použité literatury

Tištěné texty:

1. ARENDT, Hannah. *Mezi minulostí a budoucností: osm cvičení v politickém myšlení*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002. Politika a společnost. ISBN 80-859-5992-5.
2. BAUMAN, Zygmunt. *Svoboda*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2003, 126 s. Historické myšlení. ISBN 80-720-3432-4.
3. BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. Post (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5012-5.
4. DAHLKE, Ruediger. *Čím onemocněl svět?: moderní mýty ohrožují naši budoucnost*. Vyd. 1. Překlad Jiří Pondělíček. Praha: Ikar, 2004. ISBN 80-249-0380-6.
5. FROMM, Erich. *Strach ze svobody*. Vyd. 2., přeprac., V Portálu 1. Praha: Portál, 2014, 239 s. Klasici. ISBN 978-80-262-0615-6.
6. FUCHS, Jiří. *Filosofie: úvod do filosofie*. 1. vyd. Praha: Československá provincie Řádu bratří kazatelů, 1993. Krystal (Československá provincie Řádu bratří kazatelů). ISBN 80-900-0247-1.
7. GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, 158 s. Post (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-035-3.
8. HALÍK, Tomáš. *Úvahy na prahu tisíciletí*. Vyd. 2., V NLN 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, 87 s. ISBN 978-80-7422-117-0.
9. KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: Slon, 2011. Knižnice sociologických aktualit, sv. 23. ISBN 80-741-9059-5.
10. KELLER, Jan. *Nejistota a důvěra, aneb, K čemu je modernitě dobrá tradice*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, 173 s. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-002-5.
11. LIPOVETSKY, Gilles. *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2007, 443 s. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-184-4.
12. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2004. Knižnice sociologických aktualit, sv. 23. ISBN 80-736-7124-7.
13. ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství a spirituality*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 326 s. ISBN 978-80-7367-312-3.

14. SELIGMAN, Martin E. *Opravdové štěstí: pozitivní psychologie v praxi*. Vyd. 1. Praha: Ikar, 2003. ISBN 80-249-0293-1.
15. SLEZÁČKOVÁ, Alena. *Průvodce pozitivní psychologií: nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3507-8.
16. WOLF, Notker. *Miluji svobodu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. ISBN 978-80-7195-602-0.

Legislativní dokumenty:

1. Úmluva o právech dítěte, č.104/1991 Sb.
2. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
3. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, č. 359/1999 Sb.
4. Zákon o sociálních službách, č. 108/2006 Sb.

Články:

1. Spotřeba antidepresiv v Česku roste. *Respekt*. Praha: Distributor Economia, a.s., náklady ověřuje ABC ČR, člen IF ABC, 2016, **17**(12), 9. ISSN 0862-6545.

Slovníky a encyklopedie:

1. MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois (ed.). *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

Elektronické akademické práce:

1. GRATIANOVÁ, Zdeňka. *Chápání pojmu štěstí u mládeže* [online]. Brno, 2012 [cit. 2016-02-08]. Dostupné z: http://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/21355/gratiasov%C3%A1_2013_bp.pdf?sequence=1. Bakalářská práce. Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií. Vedoucí práce PhDr.Geraldina Palovčíková, CSc.
2. PAPEŽÍKOVÁ, Lucie. *Rozpad tradiční rodiny a možné důsledky na osobnost dítěte* [online]. Brno, 2010 [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/327153/pdf_m/. Diplomová práce. Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Tomáš Čech, Ph.D.

Elektronické knihy:

3. KOPŘIVA, Pavel. *Respektovat a být respektován* [online]. 3. vyd. Kroměříž: Spirála, 2008, 286 s. [cit. 2016-01-26]. ISBN 978-80-904030-0-0.

Webové stránky:

1. BENEŠOVÁ, Petra. Spotřeba antidepresiv se v Česku za deset let ztrojnásobila. *Český rozhlas* [online]. 2014, 1 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/spotreba-antidepresiv-se-v-cesku-za-deset-let-ztrojnasobila--1437122
2. BĚLOHRADSKÝ, Václav. Malý příruční slovník globalizace: deset hesel k porozumění a obraně. In: *Eseje a úvahy* [online]. 2002 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://www.multiweb.cz/hawkmoon/slovník.htm>
3. BUCHTÍK, Martin a Jarmila PILECKÁ. Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků - prosinec 2015: Naše společnost. *Centrum pro výzkum veřejného mínění: Sociologický ústav AV ČR* [online]. Praha, 2015, 1 [cit. 2016-03-31]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7490/f3/pm160121.pdf
4. ČERVENKA, Jan. Spokojenost s životem - leden 2016: Tisková zpráva. *Centrum pro výzkum veřejného mínění: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.* [online]. Praha, 2016, 1 [cit. 2016-03-30]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7501/f3/ov160208.pdf
5. David Černý. *David černý* [online]. [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://www.davidcerny.cz/start.html>
6. *David LaChapelle* [online]. [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://www.lachapellestudio.com/>
7. Frustrace a frustrační teorie,. In: *Paventia z.s.* [online]. [cit. 2016-03-06]. Dostupné z: <http://www.paventia.cz/sluzby/dobrovolnictvi-/porucha-pripoutani/>
8. Hierarchie hodnot. *Rodinné centrum Macek* [online]. [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.rcmacek.cz/news/hierarchie-hodnot/>
9. Hodnotová orientace dětí ve věku 6-15 let: Klíč pro život. *Národní institut pro další vzdělání* [online]. Praha, 2011 [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/vyzkumy/236-hodnotove-orientace-deti-ve-veku-6-15-le.html>

10. HORÁK, Filip. *O svobodě* [online]. 28. 8. 2014 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <https://www.kzamysleni.cz/o-svobode/>
11. Jake a Dinos Chapman: The Bling Leading the Blind. *Galerie Rudolfinum* [online]. [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://www.galerierudolfinum.cz/cs/exhibition/jake-dinos-chapman>
12. Mileniáni, sametové děti, what? Velký průzkum mapuje současné mládí. *Česká televize* [online]. 2016 [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1749442-mileniani-sametove-deti-what-velky-pruzkum-mapuje-soucasne-mladi>
13. Pocit bezpečí a bezpečnostní rizika a hrozby z pohledu české veřejnosti. In: *Centrum pro výzkum veřejného mínění: Sociologický ústav AV ČR v.v.i.* [online]. 2015 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7354/f3/ob150311.pdf
14. Policie prošetřuje útok na rodinné centrum, které pomáhá uprchlíkům. *Česká televize* [online]. 2016 [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1748596-police-prosetruje-utok-na-rodinne-centrum-ktere-pomaha-uprchlikum>
15. Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků únor 2016. *Centrum pro výzkum veřejného mínění: Sociologický ústav* [online]. 2016 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7531/f3/pm160329.pdf
16. Postoje českých občanů k manželství a rodině. *Centrum pro výzkum veřejného mínění: Sociologický ústav* [online]. 2016 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7524/f3/ov160315a.pdf
17. SLEZÁČKOVÁ, Alena. Štěstí jako předmět vědeckého zkoumání pozitivní psychologie. *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity* [online]. 2012, 15 [cit. 2016-03-28]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/114429/P_Psychologica_14-2010-1_2.pdf?sequence=1
18. *Slovník cizích slov* [online]. 2015 [cit. 2016-03-16]. Dostupné z: www.slovník-cizich-slov.abz.cz
19. Současná a alternativní scéna. In: *Praguest.com* [online]. Praha: Copyright 2013 Praguest s.r.o. All Rights Reserved, 2013 [cit. 2016-03-17]. Dostupné z: <http://www.praguest.com/cz/soucasna-alternativni-scena.html>

20. Současnou mladou generaci zajímají především obrázky, může to být ale nebezpečné. *Česká televize* [online]. 2016 [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1746271-media-jsou-s-nami-vice-nez-spanek-misto-vecnych-informaci-vsak-u-lidi-casto-vitez>
21. Školní inspektor: Za neřešenou šikanu jsou zodpovědní učitelé, ale i rodiče. *Česká televize* [online]. 2016 [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1751332-skolni-inspektor-za-neresenou-sikanu-jsou-zodpovedni-ucitele-ale-i-rodice>
22. VESELÝ, Karel. Objevy 2014: Muzikanti, kteří pohnou alternativní scénou. *Aktuálně.cz* [online]. 1 [cit. 2016-03-17]. Dostupné z: <http://magazin.aktualne.cz/kultura/hudba/objevy-roku-2014-kapely-ktere-pohnou-alternativni-scenou/r~0c2df58e8c2111e3b1d7002590604f2e/>
23. Zabavování tibetských vlajek nakázalo policejní vedení, píše Respekt. *Česká televize* [online]. 2016 [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1744306-zabavovani-tibetskych-vlajek-nakazalo-policejni-vedeni-pise-respekt>

Summary

During the various stages of the formation of this work, I received a number of materials, thanks to which I could describe my chosen terms. I found and I confirmed my assumption that it will be really difficult to express the concept of modernity. At the same time, I must say that it was very difficult to fill the chosen name for this thesis. It was not easy to find enough resources to clarify the forms of children happiness. There is almost no comparative studies on a similar theme deal with the same age sample.

During my research, I was able to successfully characterize the atmosphere of our times using the theories of selected authors and examples of current Czech society, with the help of already completed studies. The easiest thing was to define the developmental stage of the children, while the most difficult thing was to summarize the chapter with my own opinion. I was highly enriched by the attitude of my supervisor, as he always extended my view of the matter and he was able to integrate the topic into precise boundaries. I discovered, that is very difficult to clearly quantify obstacles in children happiness, because there are many of them and each child has a different arrangement of their weight.

During the research work, I came to several important partial conclusions. In the first chapter there was a significant finding that modernity reaches into all areas of human life and forcing a man to be constantly on guard did not let the time run away. The Carriers of modernity are social changes, as well as their size and speed. In the life of human it is important to reach the external and internal freedom. In social work, freedom is closely connected with respect for each person and his dignity. And therefore the basis of every social worker job is knowledge and compliance of code of ethics. The best I was able to define the partial results of the "uncertainty" because it was focused on the description of natural human needs. These are precisely defined in the available literature, and therefore it was simple work with them. Experts consider the satisfaction of human needs to be very important for the behavior of individuals and to get a feeling of happiness. Human needs have a fixed structure and their fulfillment evokes positive and negative emotions. These are then involved in the feeling of success of man and his state of happiness. There are many factors affecting the fulfillment of the needs, just as elements influencing the achievement of happiness. Among the most mentioned factors belong: family status, school and success in school attendance, use of leisure time, the characteristics of parents, education level of parents and socio-economic level of the family.

Suprisingly I found that the happiness of children is influenced by the level of knowledges of parents and economic situation of the family. I thought that happiness will come also for children who do not live in financially rich families.

This work I would like to take as a platform for further research and education material serving as professional foundation for new research serving the needs of social work focused on children.